

**Rapport
fra Granskingsutvalget for
barnehjemmene i
Finnmark**

**Rapport fra utvalg oppnevnt av
Fylkesmannen i Finnmark
4.oktober 2007**

**Rapport avgitt 25.september
2008**

TIL FYLKESMANNEN I FINNMARK

Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark fylkeskommune oppnevnte den 4. oktober 2007 i fellesskap et granskingsutvalg som fikk i oppdrag å granske mulig omsorgssvikt og overgrep overfor personer plassert på barnehjem i Finnmark fylke i perioden 1.juli 1954 til 31. desember 1992.

Granskingsutvalget legger med dette frem sin rapport. Rapporten avgis til Fylkesmannen i Finnmark for ekspedisjon til de berørte kommuner. Rapporten er offentlig.

Rapporten er enstemmig på alle punkter.

Vadsø 25. september 2008

Granskingsutvalget for barnehjemmene i Finnmark

Ingrid Røstad Fløtten   Bård Bugge Pedersen   Aud Kirsten Innjord
leder

Innholdsfortegnelse

1. SAMMENDRAG	6
2. UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING	6
2.1. Bakgrunn for oppnevningen	6
2.2. Oppnevning og mandat	7
2.3. Nærmere om mandatet	7
3. ANDRE GRANSKINGER OG ERSTATNINGSORDNINGER	8
3.1. Granskinger i andre fylker og kommuner	8
3.2. Erstatnings- og oppreisningsordninger	8
3.3. Stortingets billighetserstatningsordning	9
3.4. Statens veileder om kommunale granskinger av barnehjem og spesialskoler	9
4. GRANSKINGSUTVALGETS ARBEIDSMÅTE	9
4.1 Sekretariat – finansiering.	9
4.2 Henvendelser til utvalget og intervjuprosessen	9
4.3 Psykologisk støttebehov	10
4.4 Metodeoverveielser	10
5. RETTSLIGE RAMMER OG TILSYN	11
5.1 Rettshistorisk perspektiv	11
5.2 Organisering og saksbehandlingsregler	11
5.3 Plassering som tiltak	12
5.4 Institusjoner	12
5.5 Tilsyn med institusjoner og barn plassert på disse	13
5.6 Tilsynet med barnehjemmene i Finnmark	13
6. LOVGIVNINGEN KNYTTET TIL VOLDELIGE OG SEKSUELLE OVERGREP	14
6.1 Vold	14
6.2 Seksuelle overgrep	14
7. FORSTÅElsen AV BARNs OMSORGSBEHOV FRA 1950-TALLET OG FRAM TIL I DAG	14
7.1 Overgrep mot barn	14
8. BARNEHJEMMENE I FINNMARK	15
8.1 Innledning	15
8.2 Betania/Furuly i Alta kommune	16
8.2.1 Bakgrunnsopplysninger	16
8.2.2 Den praktiske omsorgen	16
8.2.3 Tilgang på helsetjenester	16
8.2.4 Den emosjonelle omsorgen	17
8.2.5 Neglekt og overgrep	17
8.2.6 Seksuelle overgrep	17
8.2.7 Tilsynsbesøk	17
8.2.8 Oppsummering og vurdering	17

8.3 Hans Schanches Minne	18
8.3.1 Bakgrunnsopplysninger	18
8.3.2 Den praktiske omsorgen	18
8.3.3 Mat og måltider	18
8.3.4 Klær	18
8.3.5 Plikter	18
8.3.6 Tilgang på helsetjenester	18
8.3.7 Skole og leksehjelp	18
8.3.8 Den emosjonelle omsorgen	19
8.3.9 Neglekt og overgrep	19
8.3.10 Fysisk avstraffelse	19
8.3.11 Seksuelle overgrep	19
8.3.12 Tilsynsbesøk	19
8.3.13 Oppsummering og vurdering	20
8.4 Korsfjorden barnehjem i Alta kommune	20
8.4.1 Bakgrunnsopplysninger	20
8.4.2 Den praktiske omsorgen	21
8.4.3 Mat og måltider	21
8.4.4 Fritidsaktiviteter og plikter	21
8.4.5 Tilgang på helsetjenester	22
8.4.6 Skolegang og lekselesing	22
8.4.7 Den emosjonelle omsorgen	22
8.4.8 Forholdet barna i mellom	22
8.4.9 Kontakt med familien	22
8.4.10 Neglekt og overgrep	23
8.4.11 Fysisk avstraffelse	23
8.4.12 Seksuelle overgrep	23
8.4.13 Overgrep fra eldre gutter på barnehjemmet	23
8.4.14 Seksuelle overgrep fra ansatte	24
8.4.15 Tilsynsbesøk	24
8.4.16 Oppsummering og vurdering	24
8.5 Tana guttehem i Tana kommune	25
8.5.1 Bakgrunnsopplysninger	25
8.5.2 Den praktiske omsorgen	26
8.5.3 Fritidsaktiviteter og plikter	26
8.5.4 Tilgang på helsetjenester	26
8.5.5 Skole og lekselesing	26
8.5.6 Den emosjonelle omsorgen	26
8.5.7 Neglekt og overgrep	26
8.5.8 Tilsynsbesøk	26
8.5.9 Oppsummering og vurdering	26
8.6 Vårsol barnehjem i Vadsø (tidligere Nord-Varanger) kommune	27
8.6.1 Bakgrunnsopplysninger	27
8.6.2 Den praktiske omsorgen	27
8.6.3 Mat og måltider	27
8.6.4 Fritidsaktiviteter og plikter	27
8.6.5 Skole og lekselesing	27
8.6.6 Tilgang på helsetjenester	28
8.6.7 Den emosjonelle omsorgen	28
8.6.8 Neglekt og overgrep	28
8.6.9 Fysisk avstraffelse	28
8.6.10 Seksuelle overgrep	28
8.6.11 Tilsynsbesøk	29
8.6.12 Oppsummering og vurdering	29
9. LIVET I ETTERTID	29
10. FORSLAG TIL OPPFØLGING	30
Sluttord	30
Litteratur	30

Rapport fra granskingsutvalget for barnehjem i Finnmark

1. SAMMENDRAG

Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark fylkeskommune oppnevnte den 4. oktober 2007 i fellesskap et granskingsutvalg som fikk i oppdrag, på bakgrunn av konkrete henvendelser, å granske mulig omsorgssvikt og overgrep overfor personer plassert på barnehjem i Finnmark fylke.

Granskingen gjelder for perioden fra 1. juli 1954 til 31. desember 1992. Den gjelder fem barnehjem i Finnmark, Betania/Furuly barnehjem, Alta, Hans Schanches Minne, Tana, Korsfjorden barnehjem, Alta, Tana Guttehjem, Tana, og Vårsol barnehjem, Vadsø.

Utvalget har ikke selv kontaktet noen tidligere barnehjemsbarn eller – ansatte, men mottatt de henvendelsene som har kommet. 43 tidligere barnehjemsbarn har tatt kontakt med utvalget. Av disse er 23 intervjuet. Ingen tidligere ansatte har henvendt seg til utvalget.

Utvalget kan etter granskingen konkludere med at det har forekommet fysiske overgrep av voldelig og seksuell art og at det har vært alvorlige mangler ved omsorgen ved barnehjem i Finnmark. Konklusjonen forutsetter at et flertall av informantene forklarer seg sannferdig, og dette legges til grunn. Inntrykket er at forholdene ikke var like ved alle barnehjem. Antallet informanter fra hvert barnehjem varierer, og flertallet av informantene har bodd på Korsfjorden barnehjem og Hans Schanches Minne, begge med 13 hver. For Betania/Furuly barnehjem, Tana guttehjem og Vårsol barnehjem er tallene henholdsvis 3, 2 og 5. Noen av informantene har bodd på to barnehjem.

Det er beskrevet utstrakt bruk av fysiske avstraffelse gjennom hele perioden for tre av barnehjemmene, Korsfjorden barnehjem, Hans Schanches Minne og Vårsol barnehjem. I tillegg opplevde barn ved alle de fem barnehjemmene seksuelle overgrep. Ved fire av disse dreide det seg om seksuelle overgrep både fra ansatte ved barnehjemmene og fra eldre barn. For to av barnehjemmene, Korsfjorden barnehjem og Hans Schanches Minne, er det beskrivelser som, når de legges til grunn, er tilstrekkelige til å konkludere med alvorlige mangler ved omsorgen.

Ved de barnehjem det skal ha forekommet flest overgrep, er det et gjennomgående trekk at krenkelsene skjedde i et regime preget av manglende beskyttelse for barna, og liten grad av emosjonell tilstedeværelse fra de voksne. De alvorligste overgrepene er seksuelle overgrep begått av voksne ansatte, herunder sivilarbeidere.

For tre av barnehjemmene er det beskrevet en forholdsvis hyppig bruk av fysisk avstraffelse. Det er eksempler på avstraffelse som har ført til sårskader og problemer med å sitte.

Avstraffelse i form av innelåsning i små og/eller mørke rom er beskrevet ved tre av barnehjemmene. Tvangsforing er beskrevet ved to av hjemmene.

Mangel på nær og god voksenkontakt er beskrevet ved fire av barnehjemmene. Mangel på tilsyn med barnas aktiviteter er beskrevet ved tre av dem. Dårlig oppfølging av barnas skolearbeid eller andre forhold knyttet til skolen, er også beskrevet. Det synes på den annen side å ha vært ansatte som har tatt seg godt av barna og gitt av seg selv på en god måte, slik at det totale omsorgsbildet er ganske variert. Det har vært både negative og positive sider ved omsorgen. Noen barn har trolig opplevd at de hadde en tilfredsstillende omsorg på barnehjem, men disse ble ikke oppfordret til å melde seg for utvalget slik mandatet var utformet.

Det finnes få tilsynsrapporter og andre opplysninger om tilsyn i offentlige arkiver. Svært mye tyder på at tilsynet ikke fungerte slik det skulle.

Informantene som opplyser å ha opplevd overgrep og alvorlig omsorgssvikt, er fortsatt preget av sine opplevelser. For mange har det vært en stor belastning å møte til intervju, og mange som meldte seg, klarte ikke å møte. Flere av informantene er i dag uføretrygdet.

Selv om det ligger utenfor mandat, anbefaler utvalget at Finnmark fylkeskommune og kommunene i fylket oppretter en felles erstatnings- og oppreisningsordning etter den såkalte ”Stavangermodellen”, og at staten bidrar økonomisk.

2. UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING

2.1. Bakgrunn for oppnevningen

De senere år har mange kommuner og fylker i Norge gjennomført eller satt i gang granskinger av forholdene ved barnehjem med sikte på å framskaffe dokumentasjon som grunnlag for erstatning og oppreisning til tidligere barnehjemsbarn.

Befringutvalgets rapport ”Barnehjem og spesialskoler under lupen” (NOU 2004:23) avdekket at omsorgssvikt og overgrep av til dels alvorlig karakter hadde funnet sted i barnehjem og skolehjem/spesialskoler i perioden 1945-1980. Ved mange av disse institusjonene var fysiske overgrep svært vanlige, og det forekom omsorgssvikt som hovedsakelig besto i ”en generell mangel på ivaretagelse av barns behov for mat og klær, for stimulering, helsetilsyn, trygghet, nærhet og varme”. De fysiske overgrepene som ble

avdekket besto oftest i slag, spark og innesperring i mørke kjellerrom. Mange av barna ble også utsatt for seksuelle overgrep. Overgrepene syntes å ha avtatt i mandatperioden, og det var variasjoner i omsorgen mellom de enkelte barnehjem og skolehjem. Utvalget konkluderte med at Stortingets billighetserstatningsordning ville være den mest aktuelle form for kompensasjon for dem som hadde vært utsatt for omsorgssvikt eller overgrep, og det ble i 2005 gjort en tilpasning i denne ordningen. Blant annet ble kravene til bevis for alvorlige overgrep senket noe, og den øvre beløpsgrense ble hevet fra kr 200.000 til kr 300.000. Den forholdsvis lave beløpsgrensen har sammenheng med at samfunnets alminnelige velferdsordninger forutsettes å komme i tillegg.

Barne- og likestillingsdepartementet laget i januar 2006 retningslinjer for kommunale granskinger. Det ble minnet om at det er opp til kommunene på selvstendig grunnlag å vurdere om det skal igangsettes gransking. Kommunene står også fritt i forhold til den videre oppfølging med en eventuell erstatnings-/oppreisningsprosess. Erstatningskrav vil i de aller fleste tilfeller være foreldet.

Flere av kommunene i Finnmark anmodet i 2007 Fylkesmannen om å sørge for at det ble gjennomført en gransking av forholdene ved barnehjemmene i fylket. Følgende kommuner hadde eller har senere sluttet seg til et krav om gransking: Sør-Varanger, Vadsø, Båtsfjord, Gamvik, Lebesby, Hammerfest og Måsøy.

2.2. Oppnevning og mandat

Fylkesmannen i Finnmark og Finnmark fylkeskommune oppnevnte den 4. oktober 2007 i fellesskap et granskingsutvalg som fikk i oppdrag, på bakgrunn av konkrete henvendelser, å granske mulig omsorgssvikt og overgrep overfor personer plassert på barnehjem i Finnmark fylke. I forbindelse med oppnevningen ble det understreket at man fant det lite trolig at en så omfattende gransking som det ble lagt opp til i departementets retningslinjer, ville bringe fram "nye forhold i vårt fylke". Det ble også vist til at erfaringer fra granskinger i andre fylker viser at arkivmateriale er til liten hjelp. Det finnes lite arkivmateriale om barnehjemmene, tilsyn og det enkelte barn. Granskingen i Finnmark skulle derfor baseres på et forenklet opplegg der hovedvekten skulle legges på intervjuer med tidligere barnehjemsbarn og – ansatte, samt det som allerede måtte finnes av dokumentasjon.

Utvalget har bestått av sorenskriver Ingrid Røstad Fløtten (leder), psykologspesialist Bård Bugge Pedersen og sosionom og sosialantropolog Aud Kirsten Innjord.

Granskingsutvalget fikk følgende mandat:

- 1 Granskingsutvalget skal, på bakgrunn av konkrete henvendelser, granske mulig omsorgssvikt og overgrep overfor personer plassert i barnehjem i Finnmark fylke.
- 2 Granskingen skal gjennomføres for perioden 1. juli 1954 til 31. desember 1992.

Formålet med granskingen er å kartlegge faktiske forhold knyttet til at:

- a. barna kan ha blitt utsatt for fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art
- b. at det kan ha vært alvorlige mangler ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna ble tilbudt ved institusjonen.

Granskingen skal omfatte barn som har vært plassert på følgende institusjoner i fylket:

Hans Schanches Minne, Tana, Vårsol barnehjem, Vestre Jakobselv, Betania/Furuly barnehjem, Alta, Korsfjorden barnehjem, Alta og Tana Guttehjem, Tana.

3. Dersom det under arbeidets gang skulle oppstå uklarheter med hensyn til mandatets utstrekning, kan utvalget konferere med Fylkesmannen.
4. Utvalget avgjør selv hvem som bør avgi forklaring.
5. Granskingen søkes gjennomført i samsvar med "Veileder om kommunale granskinger av barnehjem og spesialskoler for barn med adferdsvansker" utgitt av BLD i januar 2006, samt rundskriv G-48/75 fra JPD så langt det passer.
6. Granskingsutvalget kan la seg bistå av andre fagkyndige dersom det under arbeidets gang viser seg å være behov for slik bistand.
7. Granskingsutvalget bør være i dialog med støttegruppen for tidligere barnehjemsbarn som omfattes av granskingen.
8. Granskingsutvalgets rapport avgis til Fylkesmannen i Finnmark, for ekspedisjon til de berørte kommuner. Granskingsutvalget avgir sin rapport innen 15. september 2008.
9. Granskingsutvalgets godtgjørelse fastsettes av Fylkesmannen og dekkes av vertskommunen, Vadsø. Det samme gjelder utvalgets utgifter, herunder utgifter til kontorhold og kontorhjelp. Vadsø kommune krever refusjon av de øvrige kommunene

2.3. Nærmere om mandatet

Etter mandatet skal utvalget granske mulig omsorgssvikt og overgrep på bakgrunn av konkrete henvendelser. Utvalget har derfor ikke selv kontaktet noen tidligere barnehjemsbarn eller – ansatte, men mottatt de henvendelsene som har kommet.

Granskingen gjelder for perioden den forrige barnevernsloven var gjeldende, fra 1. juli 1954 til 31. desember 1992.

Granskingen gjelder de barnehjemmene som i hele eller deler av den aktuelle periode var i drift i Finnmark.

Granskingen gjelder for det første ”fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art”. Inn under dette vil alle tilfeller av fysisk avstraffelse komme, samt alle former for seksuelle overgrep, også overgrep begått av andre barn. Videre skal granskingen gjelde ”alvorlige mangler ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna ble tilbudt ved institusjonen”. At manglene må være alvorlige, innebærer at ikke alle eksempler på omsorgssvikt omfattes av mandatet. Mandatet omfatter ikke en generell vurdering av alle sider ved driften av barnehjemmene, som organisering, tilsyn mm.

Idet mandatet forutsatte en forenklet gransking av barnehjemmene i Finnmark, valgte utvalget å legge hovedvekten på å gjennomføre intervjuer med dem som har meldt seg og som har ønsket å møte utvalget. Alle tidligere granskinger har vist at det har skjedd omsorgssvikt og overgrep på barnehjem. Det var ingen grunn til å tro at situasjonen skulle være en annen i Finnmark, og utvalget har heller ikke sett behovet for å bruke store ressurser på å ”slå inn åpne dører”.

Utvalget har under arbeidet vært i dialog med støttegruppen for tidligere barnehjemsbarn i Finnmark ved deres talsperson Yngve Brox Guldbjørnsen. Han har også vært støtteperson under noen av intervjuene.

Mandatet gjelder bare en undersøkelse av forholdene, ikke spørsmål om erstatning eller oppreisning til den enkelte. Utvalget vil likevel gi sitt syn på den videre oppfølging fra det offentlige side.

Det er ikke noe vilkår for å kunne søke om erstatning at man har henvendt seg til utvalget.

3. ANDRE GRANSKINGER OG ERSTATNINGSORDNINGER

3.1. Granskinger i andre fylker og kommuner

Det er de senere år gjennomført granskinger av forholdene ved barne- og skolehjem i mange fylker og kommuner. I henhold til den forrige barnevernloven hadde kommunene ansvar for barnevernet fra loven trådte i kraft i 1954 og fram til 1980, mens fylkeskommunene hadde ansvaret fram til 31.12.1992. Staten hatt ansvaret for barnevernet etter at den nye barnevernloven trådte i kraft i 1993. Dette er bakgrunnen for at kommunene og fylkeskommunene har avgrenset sitt ansvar til utløpet av 1992.

Bergen, Kristiansand og Trondheim kommuner, Rogaland, Oslo og Akershus, Aust-Agder og Vest-Agder fylker har gjennomført granskinger. Mer informasjon om disse granskningene finner man bl.a. på hjemmesidene til ”Prosjekt oppreisning”: www.propp.no.

Det er opprettet fylkesvise oppreisningsordninger i Rogaland, Aust-Agder og Vest-Agder. Kommunene Kristiansund og Frei, Bergen, Bærum, Drammen, Hamar, Odda, Oslo, Ullensaker, Trondheim, Rissa, Røros, Hitra, og Frosta har

etablert egne eller felles oppreisningsordninger. Flere av kommunene har etablert oppreisningsordninger uten forutgående gransking.

3.2. Erstatnings- og oppreisningsordninger

De fleste fylkers og kommuners ordninger baserer seg på den såkalte ”Stavanger-modellen”. I følge vedtektene for ordningen har den som formål

”å ta et moralsk ansvar for, og gi en uforbeholden unnskyldning til, personer som har vært utsatt for overgrep eller omsorgssvikt i institusjon eller fosterhjem etter plassering av kommunens barnevern i perioden før 01.01.1980.”

”Stavanger-modellen” forutsetter at et ”oppreisningsutvalg” behandler alle søknader om erstatning/oppreisning. Ved fastsettelse av oppreisningens størrelse skilles det mellom aktive overgrepshandlinger og ulike former for omsorgssvikt. Erstatningsbeløpene varierer fra kr 200.000 og opp til kr 725.000. Stavanger kommune inviterte de andre kommunene i fylket til å delta i ordningen, og til nå har 19 kommuner (inkludert fylkeskommunen) sluttet seg til. Fylkeskommunen har tatt ansvar for plasseringer etter 1980.

Kommunene har ved å etablere erstatningsordninger, vist at de ønsker å ta det moralske ansvaret for overgrep og omsorgssvikt som barn og unge ble utsatt for mens de var under barnevernets omsorg. Eventuelle erstatningskrav er foreldet, slik at det ikke kan fremmes rettslige krav på vanlig måte.

Ved behandling av søknader etter slike kommunale ordninger, er kravene til bevis for at overgrep eller omsorgssvikt har funnet sted, lavere enn det som er vanlig i rettssystemet. Det vil etter flere tiår ikke være mulig å skaffe helt sikre bevis for overgrep og/eller omsorgssvikt, og man ønsker å skåne de tidligere barnehjemsbarna for en altfor slitsom søknadsprosess. En egenerklæring fra det tidligere barnehjemsbarn vil i de fleste tilfeller være tilstrekkelig for å kunne få erstatning.

Oppreisningen tar ikke sikte på å utmåle erstatning for økonomisk tap, men er ment som en symbolsk og økonomisk kompensasjon for den smerte og de lidelser tidligere barnevernsbarn har blitt påført. De fleste kommuner har valgt å følge satsene i ”Stavanger-modellen”.

Enkelte kommuner har vedtatt andre typer ordninger. Som eksempel kan nevnes Hamar kommune som har etablert en kommunal billighetserstatning med en utbetaling på kr 100.000. Dersom særlige grunner foreligger kan det tilkjennes erstatning inntil kr 300.000.

For de aller fleste ordninger gjelder at det er satt en romslig søknadsfrist. De som ikke i løpet av fristen sender inn søknad, vil senere være avskåret fra å fremme krav på erstatning/ oppreisning. Det forutsettes at søkere ikke tidligere har mottatt erstatning fra den aktuelle kommune for samme forhold og at man ikke senere kan anlegge erstatningssøksmål for samme forhold.

I Rogaland er det pr. 1. september 2008 mottatt 601 søknader om erstatning. Av disse er 385 ferdigbehandlet. Det er hittil utbetalt ca. kr 212 mill. Gjennomsnittlig utbetaling er ca. kr. 600.000. For Trondheim viser årsrapporten for 2007 at det ble behandlet 73 søknader, hvorav 67 ble innvilget med en gjennomsnittlig utbetaling på kr 628.000. For mange av ordningene gjelder at søknadsfristene fortsatt ikke er utløpt.

3.3. Stortingets billighetserstatningsordning

Billighetserstatningsordningen er Stortingets egen erstatningsordning. Ordningen er ulovfestet og utviklet gjennom Billighetserstatningsutvalgets praksis.

Billighetserstatning ytes på grunnlag av en rimelighetsvurdering i det enkelte tilfelle og utmåles skjønnsmessig. Erstatningen kan gis til personer som har kommet spesielt uheldig ut i forhold til andre det er naturlig å sammenlikne seg med. Den er ment å være en siste utvei for å få en økonomisk ytelse for skade eller ulempe man er blitt påført, det vil si at den er subsidiær i forhold til andre ordninger. Ordningen tar ikke sikte på å dekke søkers økonomiske tap. Det er i praksis lagt vesentlig vekt på om det offentlige kan bebreides for den skade som er oppstått. I enkelte særlige tilfeller ytes erstatning også hvor det offentlige ikke kan bebreides.

Som nevnt ovenfor vedtok Stortinget i juni 2005 (St.meld. nr. 24 (2004-2005) å gjøre tilpasninger i billighetserstatningsordningen for barn som har vært plassert i barnehjem, fosterhjem, spesialskoler og verneskoler fram til 1980. Kravene til bevis for overgrep og alvorlig omsorgssvikt ble senket noe, ved at det skal legges større vekt på egenerklæring. Det ble også vedtatt å heve øvre beløpsgrense fra kr 200.000 til kr 300.000. Ved fastsettelse av en eventuell billighetserstatning, ses det blant annet hen til overgrepenes eller omsorgssviktens alvorlighetsgrad, institusjonsoppholdets varighet og eventuelle skadefølger dette har hatt for søker.

Det er i gjennomsnitt 14 måneders saksbehandlingstid for søknader om billighetserstatning. 2250 tidligere barnehjemsbarn har søkt om slik erstatning, 643 søknader er behandlet, 617 er innvilget med et gjennomsnittlig erstatningsbeløp på kr 170.000.

3.4. Statens veileder om kommunale granskinger av barnehjem og spesialskoler

Barne- og likestillingsdepartementets veileder om kommunale granskinger ble utgitt 25. januar 2006. Den gir veiledning om vurderinger som bør gjøres ved igangsetting av granskning, om mandatutforming og oppnevning, om oppfølging av de personer som berøres, om arkivstudier mm. Veilederen påpeker betydningen av å innhente erfaringer fra de kommuner som har gjennomført granskinger.

Veilederen har vært fulgt av utvalget i den utstrekning den har hatt relevans i forhold til mandatet.

4. GRANSKINGSUTVALGETS ARBEIDSMÅTE

4.1 Sekretariat – finansiering.

Vadsø kommune ved Sosial-, barnevern- og flyktningtjenesten påtok seg etter anmodning fra Fylkesmannen å være sekretariat for utvalget. Arbeidsmengden ble anslått til ca. ½ stilling. Det ble etablert egen telefonlinje for henvendelser til utvalget, samt egen epost- og postadresse. For uten muntlige og skriftlige henvendelser har sekretariatet også sendt ut utvalgets intervjuer rekommandert til informantene og bedt dem returnere dem i underskrevet stand med eventuelle rettelsler. Sekretariatet har også tatt alle praktiske spørsmål som bestilling av hotell, flybilletter og møterom for utvalget og anvist alle regninger som følge av utvalgets arbeid og reiser samt reise- og til dels oppholdsutgifter for informantene i forbindelse med intervjuer. Det var først forutsatt at utgiftene til utvalgets og sekretariatets arbeid skulle finansieres av Fylkesmannen, fylkeskommunen og de kommunene som hadde sluttet seg til granskningen, men fylkesmannen har senere frafalt kravet om tilskudd fra kommunene.

4.2 Henvendelser til utvalget og intervjuprosessen

Annonsering om granskning av barnehjemmene i Finnmark ble tatt inn i nordnorske og landsdekkende aviser på samisk og norsk 7. november 2007. Personer som ønsket kontakt med utvalget ble bedt om å melde seg innen 7. desember 2007. Det ble også sendt ut en pressemelding og utvalget ble presentert i flere medier. Senere ble en kortversjon av annonsen satt inn med frist til å melde seg innen 20. januar 2008. Informasjon om utvalget ble også gitt på ulike nettsteder som Prosjekt Oppreising (www.propp.no), støttegruppa for tidligere barnehjemsbarn i Finnmark v/Yngve Brox Guldbjørnsen, gjennom kommunenes hjemmesider i Finnmark, og gjennom hjemmesidene til Fylkesmannen og fylkeskommunen.

Sekretariatet mottok 43 henvendelser fra personer som hadde bodd på barnehjem kortere eller lengre tid i perioden fra 1947 til 1983. Henvendelser ble mottatt pr. brev, telefon og e-post helt fram til juli 2008, men på grunn av tidshensyn avsluttet utvalget intervjurundene i slutten av april 2008. 25 personer sa seg villig til å la seg intervju, hvorav 2 senere meldte avbud. Av de øvrige ønsket de fleste ikke belastningen med å møte til intervju, men flere av disse har bidratt til utvalgets arbeid med skriftlige beretninger, utskrift av legetjournals, søknader og vedtak om billighetserstatning fra staten etc.

Etter henvendelse til utvalget ble informantene tilskrevet for bekreftelse og registrering av gitte opplysninger.

Informantene ble så tilskrevet om tid og sted for intervju, problemer som kunne oppstå som følge av å stille til intervju og tilbud om psykologbistand.

Det ble gjennomført intervjuer i Tromsø, Alta, Vadsø, Bodø, Oslo og Tønsberg. Grunnen til dette var den geografiske spredningen på informantene. Intervjuene ble gjennomført på hoteller i de overnevnte byene. Utvalget forsøkte å tilrettelegge lokalene best mulig med blant annet tilgang på kaffe, te og frukt.

Minst to personer fra utvalget var til stede under intervjuene. Psykologen i utvalget deltok i alle intervjuene for å ivareta eventuelle psykologiske støttebehov for intervjupersonene.

Utvalget utarbeidet en intervjuguide som ble brukt i intervjuene. Guiden fungerte som en sjekkliste slik at viktige hovedtemaer ble dekket. Intervjupersonene ble oppfordret til å fortelle fritt om sine erfaringer. Avslutningsvis ble alle spurt om hvordan de hadde opplevd å bli intervjuet.

Lengden på intervjuene varierte fra 50 minutter til ca. 6 timer. Vanlig lengde var 2 til 3 timer.

Utvalget fulgte en fast mal for intervjusituasjonen slik at informasjonen om intervjuet og utvalgets arbeid ble den samme for alle. Et informasjonsskriv om dette ble utlevert ved oppstart av intervjuet. Utvalgets medlemmer og mandatet for utvalget ble gjennomgått. Utvalgets uavhengighet ble understreket. Det ble beskrevet hvordan intervjuet var lagt opp ved at man først hadde fokus på tiden før plasseringen, deretter tiden på barnehjemmet og til sist på livet etter oppholdet. I skrevet ble det også beskrevet hvilke psykologiske reaksjoner man kunne forvente etter intervjuet, og hva man kunne gjøre for å håndtere disse. Det ble understreket at intervjupersonene kunne ta kontakt med psykologen i utvalget ved behov. Navn og telefonnummer til psykologen ble oppgitt i informasjonsskrivet. Det ble gjort klart for intervjupersonen at vedkommende bestemte selv hva han/hun ønsket å fortelle, og at vedkommende kunne ta pause eller avbryte intervjuet når som helst. Intervjupersonene fikk opplyst at utskriften av intervjuene ville bli behandlet konfidensielt, og deretter oppbevart hos sekretariatet. Intervjupersonene fikk informasjon om at sluttrapporten til utvalget ikke ville inneholde opplysninger som kunne gjøre det mulig å identifisere dem.

Ved oppstarten ble det også informert om hvilke roller de ulike medlemmene i utvalget ville ha under intervjuet. Intervjuene ble ledet av psykologen i utvalget, og de(n) andre personen(e) supplerte med spørsmål.

Under intervjuet ble det gjort fortløpende notater som senere var grunnlag for utarbeidelsen av det ferdige intervjuet. En i utvalget hadde hovedansvar for å skrive et utkast av intervjuet. Dette ble deretter sendt i anonymisert form til de(n) andre i utvalget som hadde deltatt i intervjuet for korreksjoner og utfyllende kommentarer. Det ble så sendt til intervjupersonene for gjennomlesning, utfyllende kommentarer og godkjenning.

4.3 Psykologisk støttebehov

Av de intervjuede var det mange som allerede hadde kontakt med lokalt hjelpeapparat, eller som hadde en nær person som kjente deres historie. Flere hadde forberedt sitt nettverk på at de skulle intervjues av utvalget. Som tidligere nevnt ble det understreket både ved intervjuets oppstart og avslutning at psykologen i utvalget kunne kontaktes ved behov.

Psykologen i utvalget har formidlet kontakt med lokalt hjelpeapparat for to av de intervjuede.

I tillegg har psykologen hatt telefoner fra to informanter og en av støttepersonene i etterkant av intervjuet.

4.4 Metodeoverveielser

Metodologisk har utvalget gjort en kvalitativ undersøkelse. Det vil si at den enkeltes personlige beretning om tiden på barnehjemmet har vært det sentrale, og om det framgår mønstre av erfaringer mellom disse beretningene. Denne metoden er valgt spesielt med henblikk på mandatet som gjelder overgrep og alvorlige mangler ved omsorgen. Fordelen ved metoden er at den gir innholdsrike, informative beskrivelser av hvordan intervjupersonene opplevde tiden på barnehjemmet. Metoden har også sine begrensninger. Spesielt i forhold generaliserbarheten av de mønstrene som framgår av materialet, og om dette gir et fullstendig bilde av hvordan livet var på barnehjemmene i den aktuelle tidsepoken. For utvalget har det vært viktig å ha med seg noen refleksjoner i vurderingen av materialet:

- De intervjuede er rekruttert til undersøkelsen gjennom annonsering i lokal og nasjonal presse og det har vært lagt ut informasjon på internett av Fylkesmannen i Finnmark, Finnmark fylkeskommune og kommunene i Finnmark. I tillegg er de rekruttert gjennom relevante interesseorganisasjoner som Prosjekt Oppreisning og støttegruppa for tidligere barnehjemsbarn i Finnmark. Man kan derfor ikke si noe om representativiteten til det intervjuede utvalget, det vil si hvor godt det gjenspeiler den totale populasjonen av barnehjemsbarn for den aktuelle tidsepoken. Det samme gjelder for det innsendte materialet.
- Hvor mange som er intervjuet fra hvert barnehjem er svært forskjellig. At det har vært flest henvendelser vedrørende Korsfjorden skyldes trolig det fokus som har vært på dette barnehjemmet tidligere, blant annet i pressen.
- Det er store variasjoner med hensyn til hvor mange som har henvendt seg innen de ulike tidsepoker. Hovedtyngden av informantene var på barnehjemmene på 1950- og 1960-tallet.

Slik mandatet er formulert er det å forvente at personer som har opplevd alvorlig omsorgssvikt og overgrep har kontaktet utvalget. Sekretariatet har også fått henvendelser fra 14 personer som ikke ønsket å bli intervjuet. Av disse har 10 personer valgt å levere skriftlige beskrivelser av sine barnehjemserfaringer, og dette er tatt inn materialet. De fleste oppga at grunnen til at de ikke ville la seg intervjuet, var at

det ville være for belastende. Slik utvalget ser det, er det trolig at det finnes flere barnehjemsbarn fra denne perioden som har opplevd omsorgssvikt og overgrep. Det kan også være barn som bodde på barnehjemmene i denne tidsepoken som ikke var utsatt for omsorgssvikt og overgrep, men opplevde å få god og adekvat omsorg.

Selv om man ikke kan snakke om representativitet i en statistisk, kvantitativ betydning, er det utvalgets vurdering at materialet er så omfattende at det gir et troverdig og beskrivende bilde av omsorgssvikt og overgrep for de barn og unge som opplevde dette på barnehjemmene.

Beskrivelsene har variert i innhold og detaljrikdom. Dette er å forvente når det dreier seg om så tabubelagte hendelser. Hva man husker av slike hendelser vil være preget av at hendelsene ligger tilbake i tid, og at de intervjuede var barn med forskjellig alder og utvikling da hendelsene fant sted.

Utvalgets vurdering er at informantene under intervjuene i all hovedsak har framstått som troverdige. Det har vært gjennomgående at de har avstått fra å spekulere i hendelser som de ikke har vært sikre på. Befringutvalget konkluderer med at 95 % av de som har vært utsatt for alvorlige overgrep, forteller en troverdig historie. Motivasjonen til å delta på intervjuet ble ofte oppgitt til å være at de ville bli trodd på sin historie, og håpet at det kunne være til nytte for andre.

5. RETTSLIGE RAMMER OG TILSYN

Granskingen er gjennom mandatet avgrenset til tidsrommet der barnevernloven av 17. juli 1953 var gjeldende. Lovens virketid var fra 1. juli 1954 til 31. desember 1992. Det var denne loven som i første rekke regulerte de rettslige rammene for virksomheten ved barnevernsinstitusjonene.

I dette kapittelet gis det innledningsvis en kort historisk oversikt over de rettslige rammene for barnevernet i Norge, fra vergerådsloven og fram til dagens barnevernlovgivning. Deretter redegjøres det for de viktigste bestemmelsene i loven av 1953, som er relevante i forhold til utvalgets mandat.

Det som følger i kapittelet er skrevet for Granskingsutvalget i Oslo av Knut Lindboe. Det blir brukt i denne rapporten etter avtale med Lindboe. Under punktene Institusjoner og Tilsyn med institusjoner og barn plassert på disse, er det tatt inn forhold som berører Finnmark. Dette framgår tydelig i teksten. Som tillegg til Lindboe sin redegjørelse har vi også tatt med noen utfyllende kommentarer. Disse er satt inn som fotnoter i dette kapittelet.

5.1 Rettshistorisk perspektiv

Vergerådsloven¹ av 1896 var ikke bare den første barnevernloven nasjonalt, men også internasjonalt. Tiltakene

etter vergerådsloven skulle ikke være straff, selv om loven også gjaldt unge lovbrøyttere. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 10 til 14 år. Barn skulle oppdras til lovlidighet, dette for å spare samfunnet for utgifter til straff og fengsel senere. Vergerådet kunne også iverksette tiltak ved moralsk utglidning eller forsømmelse i hjemmet². I tillegg til å tildele barn og foresatte påtale og formaning, kunne det i henhold til vergerådsloven gjøres vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet, i fosterhjem, barnehjem eller skolehjem. Vergerådsloven var ment som et skritt i retning av å skille barneforsorgen ut fra fattigvesenet. Men det ble et todelt system, hvor det var like mange barn som ble plassert av fattigvesenet som av vergerådet³.

Barnevernloven av 1953 innebar at ideologien ble endret fra kriminalpolitikk og samfunnsvern til forebygging i et sosial- og skolepolitisk perspektiv⁴.

Av nytt i loven av 1953 kan nevnes:

- Prinsippet om barnets beste ble satt i sentrum
- Tvangstiltakene ble skjøvet i andre rekke og plassering utenfor hjemmet skulle bare foretas når hjelpetiltak ikke førte fram.
- Ansvar for det kommunale barnevern, som hadde vært spredt, ble samlet i en instans, barnevernsnemnda
- Fylkesmannen fikk ansvar for tilsyn med det kommunale barnevern
- Fosterhjem og barnevernsinstitusjoner skulle godkjennes på forhånd

Barnevernloven av 1992 kan sies å være en videreføring av loven av 1953, men den går lenger i å legge vekt på forebygging.

Adgangen til å iverksette tvangstiltak ble i realiteten ikke endret ved overgangen fra loven av 1953 til loven av 1992, selv om vilkårene i loven ble omformulert og det ble en egen paragraf om atferdstiltak rettet mot ungdom.

En viktig endring med loven av 1992 var at avgjørelsesmyndighet ble lagt til en statlig fylkesnemnd, da det ble ansett som uheldig at barnevernsnemnda både var saksforberedende organ, avgjørelsesorgan og hadde ansvar for tiltak.

5.2 Organisering og saksbehandlingsregler

Barnevernsnemnda var det sentrale organ etter loven av 1953. Det var en nemnd i hver kommune, med fem medlemmer valgt av kommunestyret. I tvangssaker tiltrådte en dommer nemnda.

² Gerd Benneche (1983:24) viser til hvordan Vergerådsloven hadde moralske kategorier som "sedelig forderved" og "sedelig forkommet" relatert til barna og "lastefullhet og forsømmelighet" relatert til foreldrene.

³ I 1954 fikk de nye barnevernsnemndene omsorgen for ca. 350 barn som var anbrakt utenfor hjemmet av vergerådene, mens de overtok ansvaret for ca. 1000 barn fr forsorgsstyrene. (Benneche 1883:16)

⁴ Barnevernloven av 1953 erstattet vergerådsloven (1896), fattig-/forsorgsloven (1900), lov om tilsyn - og pleiebarnsloven (1905) og barneforsorgsloven (1915)

Barnevernsnemnda skulle undersøke og iverksette hjelpetiltak i hjemmet. Dersom hjelpetiltak/forebyggende tiltak ikke var tilstrekkelige, kunne nemnda sette barnet bort til oppfostring utenfor hjemmet, i fosterhjem, barnehjem, spesialskole eller lignende.

Barnevernsnemnda skulle føre tilsyn med alle barnevernsinstitusjoner i kommunen. Nemnda skulle også føre tilsyn med barn plassert i fosterhjem, ved å oppnevne tilsynsfører for hvert fosterbarn.

Fra og med 1. januar 1988 opphørte betegnelsen "Barnevernsnemnda" idet denne ble etterfulgt av "Helse- og sosialstyret". § 5 stilte krav om at en dommer skulle tiltre barnevernsnemnda og lede forhandlingene og delta i stemmegivningen i følgende saker:

- a) omsorgsovertakelse uten samtykke
- b) fratakelse av foreldreansvar
- c) at privat plasserte barn ikke skal flytte
- d) nektelse av å oppheve omsorg

I rundskriv nr. 50 om saksbehandlingen fra 1980, ble det gitt uttrykk for at en dommer også skulle være til stede ved vedtak om å nekte foreldrene å ha samvær med barn under omsorg. Loven av 1953 hadde ingen paragraf eller bestemmelse om samvær og kontakt med foreldre etter omsorgsovertakelsen⁵.

De langt fleste omsorgsovertakelser og plasseringer utenfor hjemmet skjedde med foreldrenes samtykke. Også i disse sakene skulle barnevernsnemnda fatte vedtak, men uten at dommeren var tilstede. Av de 5630 barn som i 1989 befant seg under barnevernets omsorg, var det bare et mindretall på åtte prosent hvor foreldrene ikke samtykket.

Fra og med 1. januar 1979 ble det adgang til å delegere til lederen av sosialkontoret/barnevernet å fatte vedtak om å overta omsorgen med foreldrenes samtykke. Innen seks måneder skulle saken forelegges helse- og sosialstyret for eget vedtak i saken.

§ 11 ga anledning til å fatte hastevedtak. I akuttituasjoner kunne barnet anbringes foreløpig utenfor hjemmet. Slike vedtak kunne fattes av nemndsformannen alene eller av påtalemyndigheten, og skulle deretter så snart som mulig framlegges for barnevernsnemnda.

Fra 1. januar 1979 kunne leder av sosialkontoret/barnevernet fatte hastevedtak såfremt kommunestyret hadde gitt slik myndighet.

Vedtak i barnevernsnemnda kunne påklages, først til fylkesmannen og eventuelt videre til Sosialdepartementet. Fra og med 1. januar 1970 ble det gitt adgang til å bringe de alvorligste sakene inn for retten.

5.3 Plassering som tiltak

§ 19 ga adgang til omsorgsovertagelse og til å anbringe barnet til oppfostring utenfor hjemmet, såfremt forebyggende tiltak i hjemmet var nytteløse eller hadde vært forsøkt uten å føre fram.

§ 16 inneholdt grunnvilkårene for vernetiltak, også hjelpetiltak i hjemmet. Minst ett av vilkårene etter § 16 måtte være tilstede før det var adgang til omsorgsovertagelse etter tilleggsvilkårene i § 19.

§ 16 stilte opp fire alternative grunnvilkår for barneverntiltak, herunder omsorgsovertagelse og plassering utenfor hjemmet:

- § 16 a refererte seg til barnets oppvekstmiljø – omsorgssvikt
- § 16 b omhandlet barnets/ungdommens egen atferd – lovovertrødelse eller annen atferd som viste dårlig tilpasning
- § 16 c omhandlet barn uten forsørger eller foreldre som ikke var i stand til å forsørge det
- § 16 d omhandlet syke og funksjonshemmede barn som ikke fikk nødvendig pleie eller behandling.

§ 16 a var utvilsomt det ledd som hadde størst betydning i praksis, og omfattet etter sin ordlyd til dels de øvrige alternativene.

I tillegg til omsorgsovertagelse og plassering utenfor hjemmet kunne barnevernsnemnda fatte følgende tvangstiltak:

- nekte tilbakeføring og opphør av omsorg etter § 48
- fratakelse av foreldreansvar med henblikk på adopsjon etter § 20
- avgjøre tvist om å flytte barnet til et annet anbringelsessted under omsorg etter § 27
- barnevernsnemnda kunne midlertidig nekte foreldrene å ta tilbake barn som var privat plassert etter § 37.

§ 11 ga lederen for barnevernsnemnda alene eller påtalemyndighet anledning til å fatte akuttvedtak med anbringelse utenfor hjemmet, noe som imidlertid i første omgang ikke innebar omsorgsovertagelse.

5.4 Institusjoner

§ 24 sa at barn som barnevernsnemnda hadde overtatt omsorgen for, fortrinnsvis skulle anbringes i et godt fosterhjem, subsidiært i et godkjent barnehjem..

I proposisjonen til barnevernloven av 1953 ble det nevnt at det da var 181 barnehjem i landet, hvorav 142 var eid og drevet av private organisasjoner. I Finnmark ble alle barnehjemmene drevet av ulike kristne organisasjoner. Det følger av § 40 at barneverninstitusjoner og deres styrere skulle ha godkjenning av Sosialdepartementet, eller den departementet gir fullmakt.

⁵ Selv om loven av 1953 ikke hadde noen særskilt bestemmelse om samvær mellom foreldre og barn, bygget loven klart på den forutsetning at det kunne være kontakt mellom barn og foreldre etter omsorgsovertakelse. Det var en naturlig konsekvens av den behandlingsoptimismen og nedtoningen av interessemotsetningene mellom barnevernet og foreldrene som loven bygget på (Haugli 1998: 60)

«Barnehjemforskriften» av august 1954 regulerte institusjonene nærmere. Forskriften inneholdt blant annet følgende:

- barnehjemmet skulle søke å gi barn like gode oppvekstvilkår som i et godt privat hjem
- kroppslig refselse skulle ikke nyttes, som bestemt i barnevernlovens § 42, annet ledd
- heller ikke burde andre former for straff nyttes, som isolering, tilbakehold av lommepenger eller forbud mot å delta i fornøyelser
- det ble stilt krav om to års utdanning for å være styrer
- til å utføre tilsyn med barnehjem skulle barnevernsnemnda oppnevne fra ett til tre av sine medlemmer, eventuelt andre skikkede personer. Barnehjem skulle besøkes minst seks ganger årlig.

§ 24, fjerde ledd, ga også adgang til plassering på andre institusjoner enn godkjent barnehjem, nemlig:

- spesialscole
- observasjonsscole
- institusjon for særomsorg (vernescole).

5.5 Tilsyn med institusjoner og barn plassert på disse

§ 13 påla Sosialdepartementet tilsyn med barnevernet i hele landet, herunder institusjonene. Departementet ansatte barneverninspektører som besøkte institusjonene.

§ 15 påla fylkesmannen overtilsyn med barnevernet i fylket, herunder institusjonene. Etter «Tilsynsforskriften» § 9 skulle fylkesmannen ansette en særskilt barnevernsekretær til å utføre arbeid med barnevernssaker. Tilsynsforskriften § 6 sa at fylkesmannen burde foreta besøk på barneverninstitusjonene så ofte som det ble ansett påkrevd. Dette i motsetning til barnevernsnemnda, som skulle besøke institusjonene minst seks ganger i året.

§ 42 påla barnevernsnemnda tilsynsansvar for alle barneverninstitusjoner i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune.

I § 42, annet ledd, var det inntatt et forbud mot kroppslig refselse, samtidig som det ble sagt at nemnda skulle se nøye etter at institusjonen ble drevet i samsvar med lov og forskrifter, og slik at barna kunne trives og føle seg trygge.

For hvert barn i fosterhjem skulle det oppnevnes en tilsynsfører. Dette gjaldt ikke for barn som var plassert på institusjon.

Det kan sies at loven av 1953 hadde manglende regler om tilsyn med hvert enkelt barn i barnehjem. Plikten til tilsyn med barna ble imidlertid utdypet i rundskriv. Sosialdepartementet bestemte i rundskriv nr. 4 fra 1954 «Barneverninstitusjonene», at den som utøvde nemndas tilsynsansvar skulle føre spesielt tilsyn med hvert enkelt barn som var på barnehjemmet, på samme måte som når det gjaldt barn i fosterhjem.

§ 43 ga anvisning på hvordan barnevernsnemnda kunne forholde seg hvis den mottok meldinger gjennom tilsyn om misligheter eller uheldige forhold. Først skulle man henvende seg til styrer ved institusjonen og søke forholdene rettet på. Hvis dette ikke førte fram, pliktet nemnda å melde fra til departementet. I alvorlige tilfeller kunne nemnda beslutte å stenge institusjonen inntil departementets avgjørelse forelå.

5.6 Tilsynet med barnehjemmene i Finnmark

I Finnmark ble Fylkesmannens tilsyn med barnehjemmene fra 1960 ivaretatt av en egen barnevernsekretær. Det har ikke lyktes å finne rapporter fra disse tilsynsbesøkene.

Utvalgets sekretariat har i samarbeid med de tre aktuelle vertskommunene (Alta, Tana og Vadsø) og Interkommunalt arkiv i Lakselv (IKAF) forsøkt å framskaffe dokumentasjon om hvordan barnevernsnemndene i varetok plikten til å føre tilsyn.

Gjennomgangen har vært preget av at arkivene til dels har vært noe dårlig organisert, at noe har forsvunnet i brann eller på annen måte. Korsfjorden og Vårsol barnehjem tilhørte fram til midten av 1960-tallet kommuner som ikke lenger eksisterer (Talvik og Nord-Varanger). Med dette forbehold synes tilsynet med institusjonene å ha vært nedprioritert både av praktiske grunner (avstander og manglende ressurser) og av at det ikke var tilstrekkelig forståelse for betydningen av tilsyn. Korsfjorden hadde på 1960-tallet en navngitt tilsynsfører som bodde i bygda. Fra 1. november 1967 påla barnevernsnemnda sosialsjefen å ivareta tilsynet. En sosialsjef i Alta på 1970-tallet har opplyst at han foretok tilsyn sammen med Fylkesmannens barnevernsekretær. I 1972 er det opplyst at barnevernsnemnda har vært på en kombinert inspeksjons- og orienteringstur på Korsfjorden barnehjem. I plan for Vårsol fra 1985/86 er plikten for barnevernsnemnda i kommunen å føre tilsyn minst 6 ganger i året, spesielt nevnt. Her heter det: "Dette tilsynet fungerer ikke".

6. LOVGIVNINGEN KNYTTET TIL VOLDELIGE OG SEKSUELLE OVERGREP

6.1 Vold

Etter barnevernloven av 1953 var all fysisk avstraffelse på barnehjemmene forbudt etter lovens § 43, jf. § 42. I tillegg gjaldt også de alminnelige straffebestemmelser om forbud mot vold i straffeloven. De mest aktuelle er straffeloven § 228, som gjelder legemsfornærmelse, og § 229, som gjelder legemsbeskadigelse. § 229 forutsetter at det oppstår skader. En ørefik, slag med flat hånd og lugging vil falle inn under § 228, mens alvorligere tilfeller vil rammes av § 229. Hvis volden har karakter av mishandling, vil den strengere bestemmelsen i straffeloven § 232 komme inn, slik at straffen skjerpes. Grov eller gjentatt mishandling av barn i institusjon kunne også rammes av straffeloven § 219, en egen bestemmelse som retter seg mot vanrøkt eller mishandling av noen som tilhører husstanden eller er under overgriperens omsorg.

Innesperring vil rammes av bestemmelser om ulovlig frihetsberøvelse i straffeloven § 223, men ikke alle former for "husarrest" er ulovlig frihetsberøvelse i straffelovens forstand. Langvarig innesperring og/eller bruk av små eller mørke rom er forhold som normalt vil rammes av straffebudet.

6.2 Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep er regulert i straffeloven kapittel 19, og i loven skiller mellom seksuell omgang (tidligere utuktig omgang) og seksuelle handlinger (tidligere utuktige handlinger) og seksuell adferd (tidligere utuktig adferd). Seksuell omgang er den groveste formen for overgrep og omfatter samleie, samleielignende handlinger og seksuelle surrogathandlinger. (Andenæs 1997). Dersom slike overgrep gjennomføres ved bruk av trusler eller vold, kommer voldtektsbestemmelsen i straffeloven § 192 til anvendelse.

Seksuelle handlinger vil være beføling av kjønnsorganer eller bryster. Seksuell adferd er den mildeste form for seksuelle overtredelser, og omfatter for eksempel blotting.

7. FORSTÅELSEN AV BARNES OMSORGSBEHOV FRA 1950-TALLET OG FRAM TIL I DAG

I rapportene fra de tidligere granskingsutvalgene, blant annet Bergen, Rogaland og Oslo foreligger det gode beskrivelser av hvordan forståelsen av barns omsorgsbehov har endret seg gjennom tidene, og hvordan den offentlige omsorgen har endret seg i takt med den. Av hensyn til denne rapportens lengde har utvalget for Finnmark valgt å ikke gi en like utfyllende beskrivelse av denne utviklingen. Utvalget ønsker imidlertid å kommentere noen forhold, spesielt utviklingen i forståelsen av hva flytting på institusjon innebærer for barn.

John Bowlbys (1951, 1958) forskning på barn som av ulike grunner ble flyttet på institusjon/barnehjem står i denne sammenhengen sentralt. Denne forskningen viste at atskillelsen fra foreldrene, og manglende nærhet fra de voksne på barnehjemmene, hadde store negative konsekvenser for barna. Atskillelsen fra foreldrene, mer eller mindre uavhengig av familieforholdene de kom fra, medførte en stor sorg for barna. Sorgens uttrykk kunne variere fra sinne og protest, til håpløshet og apati. Forskningen viste også at den intime dialogen som kjennerteget et nært voksen - barn forhold ble borte på institusjonene. Senere forskning har støttet opp under viktigheten av den intime dialogen mellom foreldre og barn, og at denne er svært vesentlig for å utvikle en god mental helse. Den er også av stor betydning i forhold til utvikling av sosiale ferdigheter.

I dag er tidsskrifter, aviser og fagbøker fulle av "oppskrifter" på hvordan man som forelder skal oppdra sine barn. Bevisstheten rundt barneoppdragelse har sjelden vært større i befolkningen. På 50-tallet var barneoppdragelsen autoritær og fordret lydighet. Foreldre fulgte stort sett den samme oppskrift i oppdragelsesmetoder som de selv hadde erfart som barn. Men det var en gryende forståelse for at lydighet oppnås i større grad gjennom tilstedeværelse og følelsesmessig nærhet til barnet, og ikke gjennom straff og disiplinære metoder. I Norge gjorde Åse Gruda Skard (1905–1985) et banebrytende arbeid innen barnepsykologien fra slutten av 1940-tallet og i flere tiår framover. Ikke minst var hun en talskvinne for ikke-autoritære og ikke-straffende oppdragelsesmetoder, og hun vektla at oppdragelsen skulle skje i et klima av kjærlighet og trygghet.

Erik H. Erikson introduserte i 1954 begrepet "basic trust"/"grunnleggende trygghet" (Erikson, 1975). Erikson hevdet at dersom ikke barnet opplevde en grunnleggende trygghet i møtet med omsorgspersonene, ville det stå i fare for å utvikle store problemer senere i livet. Hvis denne tryggheten var på plass, ville barnet utforske omverdenen og forholdet til andre mennesker med trygghet. Hvis barnet derimot manglet denne tryggheten ville det oppleve verden som et farlig sted, og forholde seg deretter.

7.1 Overgrep mot barn

Noen ord bør også sies om utviklingen i forståelsen av hva overgrep mot barn gjør med deres senere utvikling. I dag vet vi at overgrep, både i form av seksuelle, fysiske og emosjonelle overgrep, er forbundet med en betydelig fare for den mentale helsen senere i livet. Slike overgrep kan ha inngrepende effekt på barnets emosjonelle, kognitive og atferdsmessige utvikling. Endog endringer i hjernens fysiologi er påvist som følge av overgrep.

På 1950-tallet kunne nok toleransen for fysisk avstraffelse være mer liberal enn den er i dag, men overgrep var trolig like lite akseptert da som nå, spesielt seksuelle overgrep. I motsetning til i dag ble det på den tiden ikke snakket om slike problemer. Det var ikke et tema som var oppe i den allmenne bevissthet. Først på slutten av 70-tallet og begynnelsen 80-tallet ble denne problemstillingen for alvor

lansert. Å fortelle om at en har blitt utsatt for seksuelle overgrep er fortsatt et skam- og tabubelagt tema. Trolig var det enda vanskeligere tidligere da dette aldri ble snakket om i det offentlige rom.

Ved den nye barnevernloven av 1953 kom det et forbud om å bruke fysisk straff mot barn. Dette var uttrykk for en erkjennelse av at slik straff ikke er sunt for barns utvikling. Debatten om bruk av fysisk straff i oppdragelsesøyemed har jevnlig blusset opp i media, men det barnefaglige fagmiljøet har siden av midten av 50-tallet i all hovedsak vært tydelig på at dette er skadelig. I de senere årtier har det også vært en økende bevissthet rundt andre former for overgrep. Emosjonelle overgrep for eksempel i form av å ikke forholde seg til barnets behov, ydmyke eller latterliggjøre barnet, er også en risikofaktor i forhold til senere problemer med mental helse. Neglekt, det å ikke sørge for et barns grunnleggende behov, gir også tilsvarende risiko for å utvikle samme type problemer. Neglekt kan dreie seg om grunnleggende forhold som ikke å sørge for tilstrekkelige boforhold, mat og voksen veiledning. Det kan også sees i manglende oppfølging i forhold til skole og utdanning, manglende oppfølging av barnets helse, eller manglende emosjonell støtte og tilstedeværelse fra de voksne.

Fra 1950-tallet og framover var det altså en betydelig utvikling i forståelsen av barns behov for trygghet og nærhet til omsorgsfulle voksne, og i forhold til betydningen av atskillelse fra nære omsorgspersoner. Man skulle da også forvente en tilsvarende endring i hvordan barnehjemmene utformet sin omsorg for barna. I Barnehjemsforskriften av 1954 står det at barnehjemmene skal representere et "godt privat hjem", men det er få føringer hva dette faktisk innebærer i forhold til utformingen av den daglige omsorgen. Riktignok ble det påpekt at bruk av straff ikke var lov, men barnehjemmene stod ellers fritt til å selv definere hva som lå i begrepet "godt norsk privat hjem".

Materialet utvalget har innhentet tyder på at utformingen av omsorgen på barnehjemmene til stor grad var personavhengig. Den var styrt av de ideer om barneoppdragelse de ulike bestyrerne hadde. Inntrykket er at de i liten grad var påvirket av den faglige utvikling som skjedde innenfor området.

8. BARNEHJEMMENE I FINNMARK

8.1 Innledning

I utvalgets mandat er det spesielt fokusert på alvorlig omsorgssvikt og overgrep, noe som innebærer at det i hovedsak er personer som kan fortelle om slike erfaringer som har kontaktet utvalget. Utvalget har derfor fått mange vonde beskrivelser fra barnehjemmene i Finnmark. I rapportene fra de andre granskingsutvalgene finner man tilsvarende historier. De som hadde mindre problematiske opphold på barnehjemmene har, naturlig nok, i liten grad henvendt seg til utvalget.

Bakgrunnen for plassering på barnehjem er forskjellige. Noen har vært på kortere opphold grunnet sykdom hos foreldrene, mens andre har kommet fra hjem med alvorlig omsorgssvikt. Informantene har fortalt historier om vold, fyll, fattigdom, og om foreldre som dør altfor tidlig. I et medmenneskelig perspektiv skulle man ønske at samfunnet kunne tilby disse barna barnehjem som var fylt med kjærlighet, omsorg og trygghet. For de fleste av dem som er intervjuet, har ikke barnehjemstiden fortont seg slik. Mange ser med stor bitterhet på denne tiden, og flere sliter den dag i dag med skader de ble påført. Sårbare barn med vanskelig bakgrunn kom til barnehjemmet, og mange opplevde ytterligere krenkelser og traumatisering.

Mange av informantene har fortalt om skammen ved å være "barnehjemsunge". De har beskrevet at de opplevde seg forskjellige fra andre barn, og som stigmatiserte av lokalsamfunnet. Spesielt gjelder det de barna som bodde på barnehjem store deler av barndommen sin. Noen av informantene, har fortalt om at de i perioder ble nektet kontakt med lokalbefolkningen.

Manglende kontakt med nær familie er også noe som går igjen. Barnehjemstiden har for mange fortont seg som en verden av isolasjon fra sitt tidligere nettverk. For barn med samisk bakgrunn innebar plasseringen at de ikke lenger kunne snakke sitt morsmål og måtte tilpasse seg en annerledes kultur.

Fire av barnehjemmene var eid og drevet av kristelige organisasjoner. Flere av informantene kom fra kristne hjem, men mange av dem har fortalt om et vanskelig møte med den religiøse praksisen på barnehjemmene. Bordbønn, kveldsbønn, andakt, søndagsskole og gudstjenester var forbundet med tvang, og man risikerte å bli straffet fysisk dersom man ikke deltok. En av informantene sa at grunnen til at han har beholdt sin kristne tro etter oppholdet på barnehjemmet, var at han kjente til "den gode troen" fra sitt eget hjem før han kom dit. Mange fortalte at de tidlig i voksen alder tok avstand fra alt som hadde med religion å gjøre grunnet erfaringene fra barnehjemmet.

Mangelen på nære voksne er et tema som har gått igjen i beskrivelsene. Barna opplevde i liten grad å bli tatt på fanget, trøstet og fulgt opp i alt fra lekselesing til vanskelige perioder i livet. Mange har beskrevet følelsen av å bli overlatt til seg selv. I dag vet vi at nettopp denne emosjonelle tilstedeværelsen fra en voksen er svært viktig for den psykiske helsen for barn. Og denne manglende tilstedeværelsen medførte også en sårbarhet for å bli utsatt for overgrep og krenkelser. En nær voksen i større grad ville vært i stand til å beskytte barnet, og fange opp barnets signaler når det hadde det vanskelig.

Flere av barna som bodde på barnehjemmene har fortalt sine historier i boka til Ingrid Tjelle "Omsorg og overgrep"

(2005).

8.2 Betania/Furuly i Alta kommune

8.2.1 Bakgrunnsopplysninger

Pinsemenigheten Filadelfia i Ålesund eide barnehjemmet fram til 1992 da det ble etablert en egen stiftelse som overtok dette, stiftelsen Betania, Alta.

Barnehjemmet ble åpnet i 1939 og nedlagt i 1968, men barnehjemsdriften ble videreført i familiehjemmet ”Solås” med samme eier. Samtlige ansatte arbeidet uten lønn fram til 1972/73. Nybygd barnehjem sto ferdig i 1960. Myndighetene krevde da at den som skulle ha autorisasjon til å lede driften måtte ha faglig kompetanse.

Utvalget har ikke helt sikre opplysninger om hvor mange barn som bodde på barnehjemmet på 1950-tallet, men det kan antas at det dreide seg om ca. 30. Som eksempel nevnes at det i 1954 ble tatt inn 10 barn hvor det yngste var født i 1954 og det eldste i 1942. Det er opplyst at det i 1962 var 21 barn på barnehjemmet, og at antallet var 15 i 1964. Det var da 5-6 ansatte. Det yngste barnet var 6 år og den eldste 14 år.

Utvalget har tre informanter fra Betania/Furuly, hvorav en er blitt intervjuet. Vedkommende bodde på hjemmet i 10 år på 1950-1960-tallet. En fjerde informant bodde der før 1954, og faller dermed utenfor mandatperioden.

8.2.2 Den praktiske omsorgen

Mat, klær mv.

Utvalget har ikke opplysninger om at det er noe spesielt å bemerke når det gjelder mat, klær eller andre sider ved den praktiske omsorgen ved Betania Furuly. Den ene som er intervjuet, har fortalt at det var nok mat, men at han aldri fikk med seg skolemat.

Fritidsaktiviteter og plikter

Det er opplyst at barna fikk holde på med det de selv ville, og at de ikke hadde noen plikter. Om somrene var de på barnehjemmets gårdsbruk i Høyvika, der barna heller ikke hadde plikter.

8.2.3 Tilgang på helsetjenester

Utvalget har ingen opplysninger om helsetilbudet.

Skolegang og lekselesing

Barna gikk på den kommunale skolen i Bossekop. En informant fortalte at han ble mye mobbet som barnehjemsbarn. Han opplevde aldri at noen av lærerne spurte ham hvordan han hadde det. Ingen voksne grep noen

gang inn mot mobbingen. Han hadde den første tiden fått hjelp til lekselesing av en av de ansatte på barnehjemmet, men hun sluttet da han var 11-12 år og etter dette var det ingen som lenger hjalp ham med leksene. Han ga etter hvert blaffen i skolen og tror han gikk ut som den dårligste i klassen. Han opplevde at han ikke fikk oppfølging fra noe hold.

8.2.4 Den emosjonelle omsorgen

En informant opplevde i tiden på barnehjemmet at en ansatt tok seg av ham på en god måte. Da hun sluttet i jobben, følte han det som om verden raste sammen for ham. Det var ingen andre han kunne snakke med, og han opplevde de andre voksne som overfladiske.

En informant, som bodde på barnehjemmet fra 1947-1955, har beskrevet et opphold som fortsatt står for henne som et mareritt, barna var kuert og nesten alt var synd. Hverdagen var grå og hun gikk i en evig angst for å få juling. Kristendommen som ble praktisert ved barnehjemmet "skremte vettet" av henne med dommedag og helvete, og hun plages ennå av dette. Hun har ingen gode minner fra oppholdet. Hun har opplyst at hun når hun tenker tilbake på tiden på barnehjemmet, vil hun gråte og derfor klarte hun ikke å møte utvalget. Hun har "sår som aldri vil gro".

Den andre informanten hadde av og til besøk av moren på barnehjemmet, og var også hjemme på besøk.

8.2.5 Neglekt og overgrep

Utvalget har ingen opplysninger om fysisk avstraffelse ved Betania Furuly. En informant har fortalt at han aldri ble utsatt for dette mens han bodde på barnehjemmet.

8.2.6 Seksuelle overgrep

En informant har fortalt at han ble utsatt for seksuelle overgrep fra flere sivilarbeidere over en periode på 2-3 år. Overgrepene besto i at de tvang ham til å onanere seg. Overgrepene skjedde på rommene til overgriperne eller i en garasje på eiendommen. Ved noen overgrep var det to sivilarbeidere til stede samtidig.

En informant fortalte om sin bror, som bodde på samme barnehjem. Broren ble utsatt for seksuelle overgrep av en mannlig ansatt gjennom flere år. Broren fortalte om overgrepene til andre ansatte, og ble da sendt bort, mens den mannlige ansatte fortsatte i jobben. Informanten har for noen år siden hørt at andre gutter også var blitt utsatt for overgrep fra den samme ansatte og en sivilarbeider.

8.2.7 Tilsynsbesøk

Det er ingen opplysninger om tilsynsbesøk, ut over at en av informantene ikke husket noen slike.

8.2.8 Oppsummering og vurdering

Utvalget har få informanter fra Betania/Furuly, og dermed et spinkelt grunnlag for konklusjoner om det som er beskrevet er gjennomgående trekk ved omsorgssituasjonen for barna.

Det er ikke grunnlag for å anta at det har vært mangler ved den praktiske omsorgen ved Betania/Furuly.

Slik en informant beskriver den emosjonelle omsorgen i årene rundt 1950, var denne ikke tilfredsstillende. Det meste av vedkommendes opphold faller utenfor mandatperioden, men fra andre granskinger vet man at det var først på 1970-tallet at et mer moderne syn på behandlingen av barn fikk gjennomslag på barnehjemmene. Kristendomsforståelsen i mange kristne miljøer på 1950-tallet og også senere var ofte slik informanten beskriver, og det er grunn til å tro at den også var slik hos enkelte ansatte ved dette barnehjemmet. Å skremme barn med dommedag og helvete representerer ikke en god omsorg, og er svært beklagelig. Dersom dette har vært hyppig forekommende, kan det være alvorlig omsorgssvikt, særlig dersom det også ellers var en ukjærlig atmosfære i hverdagen.

Utvalget har ikke opplysninger som kan tyde på at ansatte har latt være å gripe inn overfor mobbing som vedkommende har kjent til. Det er ingen opplysninger om fysisk avstraffelse.

De seksuelle overgrep fra to sivilarbeidere, er slik de er beskrevet, straffbare overgrep. Hvilke seksuelle overgrep en av informantenes bror ble utsatt for, er ikke kjent. Alle former for seksuelle handlinger begått av voksne overfor barn vil innebære straffbare (og) overgrep. Når informantenes beskrivelser legges til grunn, må utvalget konkludere med at barn har vært utsatt for seksuelle overgrep ved Betania/Furuly.

8.3 Hans Schanches Minne

8.3.1 Bakgrunnsopplysninger

Hans Schanches Minne lå i Tana og ble eid og drevet av Norges Samemisjon. Barnehjemmet var i drift i perioden 1928 til 1967.

I perioden som er aktuell for utvalget hadde barnehjemmet til sammen 127 barn boende. Aldersgruppen varierte fra 0 til 16 år.

Det har ikke vært mulig å få en fullstendig oversikt over hvor mange ansatte barnehjemmet hadde, og hvor mange barn som bodde der til enhver tid. Det som har framkommet gjennom intervjuene er at, i tillegg til bestyrerparet, var det to til tre "tanter" som arbeidet ved barnehjemmet, samt en gårdsarbeider.

Utvalget har 13 informanter fra Schanches Minne, hvorav 8 er intervjuet. Tre av informantene har hatt opphold på andre barnehjem. Informantene har hatt opphold fra noen måneder til 11 år. Aldersspennet ved plassering på barnhjemmet varierer fra 1 år til 13 år. Utvalget har fått beskrivelser fra perioden 1954 til 1967.

8.3.2 Den praktiske omsorgen

Flere av informantene har fortalt at de bodde flere barn på hvert rom (fra tre til seks). Det er ikke nevnt noe negativt i forhold til å bo sammen med andre barn. Barnehjemmet hadde faste rutiner på måltider, barnas personlige hygiene, leggetider og lignende.

8.3.3 Mat og måltider

Det har ikke framkommet opplysninger som tilsier at kvaliteten på maten var dårlig. Noen har kommentert på at de måtte spise mat de ikke likte, og at de ikke hadde anledning til å spise noe annet.

8.3.4 Klær

Noen av informantene har fortalt at klærne var gode ("varme og fornuftige"), men at de skilte seg fra de andre barna i bygda.

8.3.5 Plikter

De eldre barna hadde også faste plikter i driften av barnehjemmet og gården. Noen fortalte at arbeidsmengden var betydelig. En av informantene fortalte at det nye bestyrerparet fra 1963 gjorde deltakelse i gårdsdriften frivillig for barna.

8.3.6 Tilgang på helsetjenester

Det har ikke framkommet informasjon om helsetjenester under intervjuene.

8.3.7 Skole og leksehjelp

De barna som var i skolealder gikk på den lokale skolen. De kan ikke huske at de fikk hjelp med lekser fra personalet.

8.3.8 Den emosjonelle omsorgen

De fleste av informantene har fortalt at de ikke hadde noen voksen på barnehjemmet å gå til dersom de trengte hjelp, trøst eller støtte. En fortalte blant annet at hun datt fra låvebrua og ned to etasjer til fjøset og slo seg kraftig. De andre barna løp inn og fortalte hva som hadde skjedd, men ingen fra personalet kom for å hjelpe eller trøste henne.

En fortalte at det var noen snille i personalet som av og til tok barna med på turer. En annen fortalte at hun en dag fikk en ny kjole og at hun denne dagen ble ”dullet” med. En av informantene hadde et minne om av at han satt på fanget til en voksen dame som han opplevde som snill. En annen fortalte at han engang ble slått av en lærer med et nøkkelknippe slik at han blødde fra øret. Da bestyrerinna, som han opplevde som et godt menneske, så dette ble hun opprørt og tok kontakt med læreren og ga beskjed om at hun ville ”gå til en høyere instans” dersom dette gjentok seg.

En informant fortalte at det skjedde en endring til det positive da det nye bestyrerparet kom i 1963. Han opplevde at disse ”snakket ordentlig” til barna og aldri ble sinte.

Den gjennomgående tonen fra informantene var at det var en mangel på nærhet og varme fra de voksne. Selv de som bare var noen år gamle under oppholdet, har fortalt om en strenghet og kjølighet fra de voksne. Flere fortalte at barna var overlatt til seg selv store deler av dagen.

Flere av informantene har beskrevet seksuelle overgrep fra voksne og andre eldre barn, men at de ikke hadde noen å fortelle dette til.

Det har framkommet få opplysninger om barnas kontakt med foreldre og familie.

8.3.9 Neglekt og overgrep

Flere fortalte at de i lange perioder ble overlatt til seg selv, og at det i disse periodene kunne det skje overgrep fra de eldre barna mot de yngre.

En gjennomgående beskrivelse er at mange opplevde måltidene som vanskelige. En fortalte at det var ”lydighet og kustus” som gjaldt, og at hun husket at hun var redd for å søle. Hun fortalte også at hun stakk sild i lommene mens ingen så, slik at hun skulle slippe å spise. En annen fortalte at han spiste fisk med så mye bein i at han måtte brette seg. Det er blitt fortalt at dersom barna kom for sent til måltidene, måtte de vente til neste måltid. Noen har beskrevet at det var en regel at de måtte spise opp, og har beskrevet at de ble ”tvangsforet” med skje dersom de ikke likte maten. En fortalte at hun som fireåring lekte med skjeen ved måltidet, og dette ble straffet med at hun ble innelåst på et lite kott. Innelåsning i et kott/lite rom som straffemetode er det flere som har fortalt om. I henhold til beskrivelsene ble dette brukt av noen av de ansatte ovenfor de minste barna. En fortalte at hun en gang ble så lenge innelåst at hun gjorde seg ut, hvorpå hun ble ytterligere straffet med ny innelåsning på et mørkt rom.

En fortalte at han hadde plikter på gården, og dersom han forsov seg, hendte det at en mannlig ansatt kaste ham ut av sengen. Han fortalte også at han tisset på seg i redsel når vedkommende skrek til ham i sinne dersom han ikke fikk til å kjøre traktoren.

8.3.10 Fysisk avstraffelse

Flere informanter beskrev fysisk avstraffelse i form av ”juling”. En fortalte at han ble slått gjentatte ganger i baken med en planke med en rekke stiftspiker i. Han fortalte at han fikk store sår som væsket og blødde, og at i dagene som fulgte, ”grodde” buksa hans fast i sårene. Han fortalte også at han en gang ble løftet etter håret og slått gjentatte ganger i ansiktet av en mannlig ansatt. En annen har beskrevet at hun som 3-åring ble slått med slangen til vaskemaskinen etter at hun hadde forsøkt å rømme til sine foreldre.

En som kun var 3 år da han var på barnehjemmet, hadde et minne av at han ble vasket i kaldt vann, og at han fikk et krampeanfallet av dette.

8.3.11 Seksuelle overgrep

Flere informanter har beskrevet seksuelle overgrep, både fra ansatte og fra eldre barn. Overgrepene dreier seg om alt fra beføling og krenkende seksuell atferd til voldtekter. En fortalte at to av de eldste jentene og en eldre gutt tok yngre barn til fjøset hvor de ble tvunget til å ha samleie med dem. Hvis de motsatte seg dette, fikk de juling av jentene. En informant fortalte at hun over flere år ble utsatt for seksuelle overgrep fra en eldre gutt ved barnehjemmet. En annen har fortalt hvordan hun som 7-åring ble utsatt for gjentatte overgrep fra en mannlig ansatt. En annen fortalte at hun under oppholdet ble utsatt for et overgrep av en gutt/mann som hun opplevde som voksen. Hun var da i 9-10 års -alderen. En av de mannlige informantene hadde fragmentariske minner av et overgrep fra en mann. I ettertid husket han svettelukta av denne mannen. Han mente at overgrepet dreide seg om at han måtte beføle denne mannen, og han husket at han var naken sammen med overgriperen.

Det er også gitt beskrivelser av at jentene ble tatt med i badstue med kvinnelige ansatte, og at disse ”viste seg fram” naken for barna. Informantene har beskrevet dette som krenkende.

Enkelte mannlige informanter har fortalt at de ble vasket av kvinnelige ansatte etter at de var gamle nok til å gjøre dette selv. ”Det virket som om de hadde glede av å vaske oss hardt nedentil” har noen fortalt. De opplevde dette også krenkende.

8.3.12 Tilsynsbesøk

De fleste informanter kan ikke huske at det ble fortatt tilsyn. Et par informanter har fortalt at tilsynet ble varslet, og at barna ble da vasket, kledd opp i ”finklær”, og fikk beskjed om at de ikke skulle si noe negativt om barnehjemmet. Disse informantene har fortalt at tilsynet ikke snakket med barna på egenhånd for å høre hvordan de hadde det.

8.3.13 Oppsummering og vurdering

Det er ikke framkommet noe som tyder på at den praktiske omsorgen i form av bolig, mat, klær og hygiene ikke har vært tilfredsstillende. Flere informanter har beskrevet rutiner ved måltidene som kan tjene som eksempler på dårlig omsorg. Både det at man ikke fikk mat dersom man kom for sent og at man kunne bli tvangsført dersom man ikke likte maten, er eksempler på mangler ved omsorgen. Tvangsforing vil normalt være et straffbart overgrep.

Flere informanter har fortalt at de opplevde en mangel på kjærlighet og varme fra de ansatte, og en streng disiplin der det ble krevd lydighet av barna. Bildet er likevel nyansert, idet flere har fortalt om ansatte som tok seg godt av dem.

Informantene har fortalt at barna var mye overlatt til seg selv. Mangel på tilsyn har også ved dette barnehjemmet gjort det mulig for eldre barn å begå seksuelle overgrep overfor de yngre, og det er beskrevet overgrep fra beføling til voldtekt.

Straff i form av innelåsning på små og/eller mørke rom er beskrevet. Dette representerer overgrep. Videre er det

framkommet flere eksempler på fysisk avstraffelse i form av juling på baken med flat hånd og også med en plankebit med spiker. Alle former for fysisk avstraffelse er overgrep, og bruk av redskaper som fører til blødende sår er alvorlig. Bading i kaldt vann er beskrevet, og det må antas at dette har vært ment som straff. Så fremt det ikke dreier seg om et uhell, vil det være en straffbar legemsfornærmelse å bade barn i kaldt vann.

Flere informanter har beskrevet seksuelle overgrep begått av mannlige ansatte, og mange har fortalt om slike overgrep fra eldre gutter. Beskrivelsene føyer seg inn i lignende beskrivelser fra andre barnehjem, og representerer alvorlige overgrep.

Utvalget må, ved å legge til grunn beskrivelsene fra informantene, konkludere med at barn har blitt utsatt for voldelige og seksuelle overgrep ved Hans Schanches Minne. Under de samme forutsetninger må utvalget konkludere med alvorlige mangler ved omsorgen på bakgrunn av beskrivelsene av nektelse av mat og innelåsning som straff, samt manglende støtte og nærvær fra de ansatte.

8.4 Korsfjorden barnehjem i Alta kommune

8.4.1 Bakgrunnsopplysninger

Frikirkens barnehjem, Korsfjorden, lå i Korsfjorden i Alta, tidligere Talvik kommune. Det var eid av Den Evangelisk Lutherske Frikirke, som benevnes Frikirken. I teksten brukes benevnelsen Korsfjorden barnehjem.

Hjemmet ble første gang åpnet i 1914 og var det første barnehjemmet i Finnmark.

Etter krigen holdt barnehjemmet til i en tyskerbrakke. Nytt barnehjem ble bygget i 1953/54. Barnehjemmet lå avsides, uten veiforbindelse, og dette førte til lite stabil bemanning. Institusjonen ble nedlagt i 1985.

I tillegg til styrene var det ansatt en gårdsbestyrer, en assistent for gårdsbestyreren og flere ”tanter”. Gjennom intervjuene får utvalget inntrykk av at tantene var unge jenter

som 'kom og gikk', at de i stor grad ble rekruttert sørfra og var uten formell utdanning for arbeidet.

Barnehjemmet hadde i utgangspunktet plass til 30 barn, men det kunne til tider være opp til 35 barn der. På 1960-tallet tok de i mot 17 barn, og i 1971 var antall plasser ved barnehjemmet redusert til 12.

Barna var fra 0 til 14 år på innskrivingstidspunktet. I september 1965 rapporterte bestyreren at de etter utskrivning av 3 barn har 11 barn som er fra 3 til 17 år. Ytterligere 3 barn er planlagt utskrevet. Betjeningen besto foruten bestyrerparet av 2 tanter og ei kokke. Her som ved flere andre barnehjem var det barn som hadde svært korte opphold (noen uker/måneder), mens andre hadde hele sin oppvekt på barnehjemmet.

Utvalget har 13 informanter fra Korsfjord barnehjem, hvorav 10 er intervjuet. Tre av informantene har i tillegg hatt opphold på andre barnehjem. Utvalget har fått beskrivelser fra perioden fra 1954 til 1983. Aldersspennet ved plassering på barnehjemmet varierer fra 0 til 10 år. Seks av barna bodde på barnehjemmet i fra ett år til tre år. De øvrige sju barna bodde på barnehjemmet store deler av barndommen, i 5 år eller mer. Av disse igjen bodde 5 på barnehjemmet i 10 år eller mer.

Forholdene for de tidligere barnehjemsbarna ved Korsfjorden barnehjem ble i 2001 tatt opp med Frikirken som var institusjonseier. Dette ble grundig dekket i den lokale pressen. Tidligere barnehjemsbarn Yngve Brox Guldbjørnsen var en sentral drivkraft for at saken kom opp, og Stiftelsen Rettferd for taperne var involvert. Det ble arrangert et møte i Alta, der flere av de tidligere barnehjemsbarna møtte representanter for Frikirken og fortalte om sine opplevelser fra barnehjemstiden. Ved samme anledning ble det arrangert tur til Korsfjorden med besøk på det nedlagte barnehjemmet.

I forbindelse med møtet kom det fram at flere av barna hadde opplevd fysiske avstraffelser og seksuelle overgrep fra ansatte ved institusjonen. Frikirken ga senere 4 av de tidligere barnehjemsbarna en erstatning på kr 30 000, noe som kan oppfattes som en erkjennelse av at barna hadde lidd overlast under oppholdet på barnehjemmet. Beløpet er, etter det utvalget er kjent med, kommet til fradrag for dem som senere har mottatt statlig billighetserstatning. Også Alta kommune, som tilsynskommune, tilbød de tidligere barnehjemsbarna en viss økonomisk dekning for advokatutgifter.

8.4.2 Den praktiske omsorgen

Det nye barnehjemmet stod ferdig i 1953/54 og var etter datidens forhold et moderne bygg, med baderom, varmt og kaldt vann, vannklosett og badstue i kjelleren. I starten var det gjerne fire barn på hvert rom, mens de flyttet sammen to og to når de ble eldre. Dette ser ut til å ha endret seg ettersom barnetallet gikk ned. Da disponerte de eldste barna ofte enerom. De fleste soverommene var i 2. etasje, mens noen av de eldste barna bodde i 3. etasje. Det var en egen leilighet for styrer/styrerparet i selve barnehjemsbygningen. Det er ikke kommet fram noe negativt knyttet til den materielle bostandarden på barnehjemmet.

Det var faste rutiner og regler i forhold til måltider, leggetider og til personlig hygiene som bading, dusjing og tannpuss. Barna fikk nye klær til jul og når tilsynet kom på besøk. Det er ikke kommet fram spesielle negative ting i forhold til klær, bortsett fra en av informantene som mente han hadde fått problemer med beina på grunn av dårlige sko.

De aller fleste informantene hadde positive minner om jula. De husket juletreet i finstua, nye klær og gavene fra ulike foreninger. Noen av barna husket at de feiret bursdag. En fortalte at hun fikk lov til å velge hva de skulle spise denne dagen. Hun husket også at de var på bursdag hos folk i bygda. Andre hadde ikke noen minner om bursdagsfeiringen den tida de var på barnehjemmet.

8.4.3 Mat og måltider

Måltidene ble inntatt til bestemte tider, og det ble praktisert bordbønn. Det er noe sprikende opplysninger om kvaliteten på maten, noe som blant annet kan ha sammenheng med den lange tidsperioden utvalget har opplysninger fra. En fortalte at de fikk muggent brød med melk til kvelds. En annen at de fikk veldig mye grøt, og til slutt kastet hun opp av den. Flertallet av informantene har likevel ikke gitt negative opplysninger om selve kvaliteten på maten. Det er det strenge regimet rundt måltidene som er vektlagt gjennom informantenes fortellinger.

"Vi ble tuktet dersom vi ikke spiste opp eller fulgte reglene", sa en av informantene. Spiste de ikke opp maten, måtte de gå sultne fra bordet. Var det middag, ble denne servert kald på samme tallerken til kvelds. En annen fortalte at barna ikke fikk mat dersom de kom litt for sent til et måltid. Hvis de hadde jaget kyrne og kom for sent til frokost, måtte de gå ut igjen. En informant fortalte at de måtte følge strenge regler for bordskikk, blant annet skulle de ikke prate, ikke strekke seg etter maten og sitte ordentlig på stolen. Denne informanten husket at det spesielt ble fokusert på at jentene skulle sitte rett på stolen. En annen informant bekrefter at de ikke skulle si mye før det "bar av gårde med dem opp på rommet".

8.4.4 Fritidsaktiviteter og plikter

Det var et eget lekerom på institusjonen, med en del leker og utstyr. De fleste fortalte at de for det meste lekte ute.

Barna hadde faste plikter knyttet til barnehjemsdriften. Jentene hjalp i hovedsak til med husarbeid og pass av mindre barn. En av informantene fortalte at de arbeidet mye. De vasket kopper, stoppet, laget mat og passet de små. En annen fortalte hvordan hun som 11-12 åring fikk ansvar for en gutt som kom dit som baby. Han lå inne hos henne. Hvis han skrek, måtte hun ta ham opp, gi ham mat og stelle ham. Guttene deltok i gårdsdriften. De måtte ofte opp i 5-6 tiden om morgenen for å melke kyrne. En av kvinnene fortalte også at hun arbeidet med fjøsstellet.

Flere har fortalt at de måtte være med på religiøse møter, og det var fast rutine å høre på morgenandakten før de skulle på skolen.

8.4.5 Tilgang på helsetjenester

Barnehjemsbarna var knyttet til det ordinære helsetjenestetilbudet som befolkningen i bygda for øvrig. Legen kom innimellom til Korsfjorden, det samme gjorde Folketannrøkta. I brev til Sosialdepartementet datert 10.10.1967, fra daværende sosialsjef i Alta kommune, heter det ”når distriktslegen har kontordag på stedet en gang hver måned, besøker han alltid barneheimen”. Av årsmeldingene fra barnehjemmet i 1975 og 1976 fremgår det at barnehjemmet har vært regelmessig besøkt av tilsynslege, helsesøster og psykolog/PP-tjeneste.

8.4.6 Skolegang og lekselesing

Barna gikk på den lokale skolen i Korsfjord til de var ferdige på grunnskolen. Etter dette måtte de reise bort for videre skolegang eller arbeid. Ingen av informantene har fortalt om noen oppfølging i forhold til lekser og skolearbeid fra barnehjemmet sin side. En av informantene som slet med det skolefaglige fortalte om hjelp fra en hjelpelærer i skolen.

8.4.7 Den emosjonelle omsorgen

Mange av informantene hadde gode minner knyttet til navngitte enkeltpersoner blant de ansatte. Særlig gjaldt dette de unge jentene som kom og jobbet på barnehjemmet, og som barna kalte for ”tanter.” Flere beskrev tantene som varme og snille. En fortalte om en tante som pleide å ta barna på fanget, og som sang mye.

Noen informanter trakk også fram at de hadde et positivt forhold til en lærer, til noen i bygda, og til emissærene og representantene for Frikirka som kom på besøk. Noen søkte trøst hos hesten på gården. Enkelte hadde gode minner om noen av de ansatte, og en av styrerne er beskrevet som ”streng, men omsorgsfull”.

Til tross for at enkeltpersoner som arbeidet ved barnehjemmet representerte noe positivt for barna, ga informantene gjennomgående beskrivelser av et regime som var autoritært, preget av lite varme og av mangel på nærhet og beskyttelse. En av informantene sa at selv om ”det ikke var 24 timer i døgnet med negative opplevelser, overskygget det negative det positive.”

Mangelen på emosjonell støtte var særlig merkbar i situasjoner der barna var ekstra sårbare. En informant fortalte at da han var 8-9 år hadde broren hans brukket foten. Broren ble båret bort til barnehjemmet og lagt til sengs. Selv satt han i trappa og gråt. ”Hva sitter du her og skriker for? Hut deg ut!”, ble det sagt. Han husket at han gikk ut ”i strøpelesten” og frøs og frøs. Han fikk ikke besøke broren, men lurte seg likevel opp til ham.

En annen opplevde at en av foreldrene døde under barnehjemsoppholdet. Dette var en traumatisk opplevelse for et lite barn. Det var ingen som snakket med henne eller trøstet henne i denne situasjonen. Hun ble overlatt til seg selv. Flere informanter har beskrevet denne følelsen av å ikke ha noen fortrolige voksne å gå til.

Selv om barna hadde etablert en positiv kontakt med enkelte av de voksne, fortalte informantene at de opplevde seg alene og uten beskyttelse fra voksne når de ble utsatt for overgrep. Barna ble i lange perioder overlatt til seg selv uten tilsyn. En av informantene sa at de voksne ikke var der, ikke hadde tid eller ikke skjønnte hva som skjedde. Informanten stilte spørsmål ved hvordan to tanter kunne beskytte 24 unger? Informanten svarte selv med å si at de voksne på barnehjemmet holdt vel på med sitt, i kjelleren, vasket klær, laget mat, bakte brød.

Barna turte ikke å si fra om overgrep. De som forsøkte dette, opplevde å bli avvist og ikke trodd. En sa at da han fortalte en ansatt hva en annen ansatt hadde gjort, ble det sagt at han hadde fått ”Guds tilgivelse”. Noen prøvde å ta forholdene opp på skolen, og med representanter for Frikirken. Da dette ble tatt opp med barnehjemmet, hendte det at det vanket juling etterpå. På samme måte var det når barna prøvde å ta opp negative forhold i brev hjem til foreldrene. En informant fortalte hvordan kameraten fikk juling og beskjed om å skrive at han hadde det bra mens bestyreren sto over ham. Flere informanter mente at noen av de voksne måtte ha forstått hva som foregikk, uten at de grep inn. Det ble påpekt at tantene selv var del av et hierarki, og at de var redde for å si fra til ledelsen. Flere omtalte skammen de bar på som følge av å være utsatt for overgrep. Dette gjorde det også uaktuelt å snakke med noen om det.

8.4.8 Forholdet barna i mellom

Generelt ble det beskrevet en tøff tone mellom barna, der det utviklet seg et hierarki, særlig blant guttene. En informant beskrev det som at ”jungellogen rådet”, og at det ikke var noen form for konfliktløsning. En annen sa at det ble en ”gangsterverden” der det ble gjenger som sloss seg imellom. Unntaket fra dette var når de fikk dra på fjelltur etter høyonna. Det var de beste stundene, sa en informant. Da var de kompisar. Noen fortalte også at unger med samisk bakgrunn ble mobbet og kalt for ”finner”.

Barna var mye ute og lekte, og de var overlatt til seg selv i lange perioder. Midt på dagen gikk bestyrerparet opp i leiligheten sin for å hvile 1-2 timer. Denne tiden var barna alene uten voksent tilsyn. Både jenter og mindre gutter opplevde seksuelle overgrep fra de store guttene på barnehjemmet.

Noen av informantene som var plassert sammen med mindre søsken, fortalte at de følte omsorgsansvar for disse.

8.4.9 Kontakt med familien

Det var lite kontakt med biologisk familie. Noen av barna var hjemme i sommerferiene, mens andre bare hadde kontakt med foreldrene noen få ganger i løpet av mange år på barnehjemmet.

Brev- og telefonkontakt med foreldrene ble kontrollert og sensurert. Dersom de hadde fortalt om negative forhold ved barnehjemmet, om avstraffelser og overgrep, fikk de ikke lov til å sende brevet. De måtte skrive at de hadde det bra. En fortalte at han var blitt fysisk straffet i en slik situasjon.

8.4.10 Neglekt og overgrep

Informantene har gitt et bilde av en omsorgssituasjon preget av mangel på tilsyn og fortrolige voksne som kunne beskytte dem og hjelpe dem med å bearbeide redsel, sorg og savn i forhold til egen bakgrunnshistorie, og i forhold til opplevelser på barnehjemmet.

Omsorgssituasjonen var preget av mange plikter, store krav til korrekt oppførsel og streng religiøsitet. Barna måtte blant annet høre på radioandakten om morgenen. En av informantene fortalte at dette førte til at de hver dag kom for sent på skolen. Informanten følte dette som svært pinlig og forstyrrende. Informanten fortalte at læreren godtok denne praksisen.

En annen fortalte at han alltid gikk og tenkte på hva som var rett og galt. Han var for eksempel redd for å gå på do etter at han hadde lagt seg. Da kom en mannlig ansatt og brølte til dem.

8.4.11 Fysisk avstraffelse

Informantene har fortalt om jevnlige fysiske avstraffelser i hele perioden fra 1954 til 1983. Slik det er framstilt, skjedde avstraffelsene gjerne i kjelleren, men også på soverommene. Barna ble slått på ”blanke messingen”, med flat hånd eller med gjenstander som en kvist, en bordbit, en beltereim eller en kleshenger. Barna måtte legge seg over hoggestabben eller over vaskemaskinen. De måtte selv ta av seg buksa og gjøre seg klar for avstraffelsen. Av enkelte ble dette opplevd som den største ydmykelsen. Noen fortalte at de selv måtte gå ut i skogen å hente bjørkekvisen. Det hendte at noen ble slått slik at de var såre og hadde vondt for å sitte etterpå.

Informantene husket at de kunne bli sittende i kjelleren i timevis. ”Det føltes som en evighet”, sa en av dem. Døra ble lukket og lyset slukket. Enkelte har fortalt om at det sto en sykebåre i kjelleren. Denne minnet om død, og var ekstra skummel og angstfremkallende.

I tillegg var det avstraffelser i form av lugging, løfting i øret og klyping i kinnene. Avstraffelsene ble utløst av mange forhold. Det kunne være ulike former for regelbrudd, for eksempel i forhold til måltider. Men det ble også rapportert om straffereaksjoner i situasjoner der for eksempel de som hadde fått ansvar for mindre barn, ikke fikk dem til å være stille om natta.

Det ble rapportert fra flere at avstraffelsene, særlig fra en av de ansatte, gjerne kom brått og uforutsigbart og kombinert med et veldig sinne. Barna kunne oppleve å bli revet opp fra senga etter at de hadde lagt seg, ristet og kastet i veggen. Han hadde et ”vettalaust sinne”, sa en av informantene.

Informanten fortalte at han en gang hadde tatt en lommebok. Han hadde lagt seg og sovnet, men ”våknet i lufta” og ble kastet i veggen og gulvet og slått med flat hånd. Han fikk beskjed om å kle på seg og komme ut i fjøset. Der fortsatte avstraffelsen. Etter dette hadde han så vondt at han hadde vanskelig for å sitte.

En informant fortalte at han en kveld hadde tatt en sjokoladeplate og gjemt den under hodeputa. Han lå og sov, og våknet av at han ble løftet opp og ristet. Han skjønte ingenting og måtte summe seg. Da han spurte om det var sjokoladeplata, fikk han bekræftende svar. Han måtte ned i kjelleren. Der ble han stengt inne i et rom der sykekurven (en slags sykebåre) sto, og måtte være i rommet hele natten. Han la seg med en skitten matte over seg og det samme under seg. Han var vettskremt, også på grunn av at sykekurven sto der. Han fortalte at han stengte seg inne på et tilstøtende rom og holdt i dørklinka fordi han var redd sykekurven.

En informant fortalte om fellesavstraffelser når for eksempel kloakken gikk tett. Da ble doen avstengt i to uker, og barna måtte gå i hestestallen og gjøre sitt fornødne.

Flere av informantene viser til en ansatt som var hard mot dyra. Han kunne slå hesten og kua og sparke katten. Dette gjorde inntrykk på barna. Det er rapportert at samme person også sto for fysiske avstraffelser av barna, og seksuelle overgrep i forhold til noen av guttene.

8.4.12 Seksuelle overgrep

Flere av informantene har fortalt om seksuelle overgrep fra eldre gutter, og fra enkelte ansatte ved institusjonen. Overgrepene dreide seg om alt fra berøring og onanering til fullbyrdet voldtekt. Et par informanter fortalte om seksuelle overgrep fra personer som ikke var ansatt på barnehjemmet, men som bodde i bygda. I det ene tilfellet dreide det seg om et forsøk på å tiltvinge seg oralsex. Dette skjedde da informant var rundt 10 år. I det andre tilfellet dreide det seg om gjentatte overgrep fra 5-6 års alder og i en periode på 8 år. Informanten oppgir at denne personen ofte brukte å komme på besøk, og at barna brukte å være hjemme hos ham. Overgrepene besto i beføling og ved ett tilfelle forsøk på samleie. Da informant tok opp dette med bestyrerinnen, fikk hun beskjed om at det var hennes feil.

8.4.13 Overgrep fra eldre gutter på barnehjemmet

Både kvinnelige og mannlige informanter fortalte om overgrep fra navngitte eldre gutter. Dette kunne skje overalt der det ikke var voksne til stede. Det kunne være i fjøset, på låven og i kjelleren, eller inne i huset, på soverommet til barna.

En informant fortalte hvordan hun rett etter ankomst til barnehjemmet ble utsatt for et seksuelt overgrep fra et annet barn nede i kjelleren, mens 3 andre barn så på. Hun fortalte dette til bestyreren, men ble bare bedt om å ikke gå i kjelleren. ”Jeg lærte at det ikke nyttet å si fra” sa hun. En

annen fortalte at det i bestyrerparets middagshvil foregikk gjentatte overgrep fra to eldre gutter, som bodde på egne rom. Hun var selv i førskolealder. Dette skjedde flere ganger. Den ene gutten fikk informanten og søsteren hennes med inn på soverommet. Så låste han en av dem inn i skapet på rommet, og forgrep seg på den andre. Han kledde av seg og la seg oppå henne. Hun husket ikke om det dreide seg om samleie. Informanten fortalte at hun var mest fortvilt når hun hørte at han ”holdt på” med lillesøstera mens hun selv var innelåst i skapet. Den andre gutten kledde seg selv naken og de måtte onanere ham.

En tredje kvinne fortalte om flere seksuelle overgrep fra en eldre gutt på barnehjemmet. Dette skjedde på rommet, på låven og i kjelleren. Det skjedde ofte, fra hun var 6 år og oppover til hun var 8-9 år. Dette var til dels grove overgrep, som også innebar samleie.

Også gutter opplevde overgrep fra eldre gutter. Det dreide seg om onanering og suging. Det skjedde ofte i fjøset, når det ikke var voksne der. En informant fortalte at de måtte ”gjøre det”, ellers ”vanket det juling”.

8.4.14 Seksuelle overgrep fra ansatte

En kvinnelig informant har fortalt om omfattende seksuelle overgrep fra en ansatt og betegnet det han gjorde som utilgivelig. Overgrepene varte i ca. 6 år. Hun opplyste at overgrepene fortsatte også etter barnehjemstiden, da den ansatte fungerte som verge for henne. Overgrepene kunne skje overalt; i fjøset, på rommet, på kontoret, i kjelleren, på grovkjøkkenet og i dusjen. Overgrepene var uforutsigbare og kunne skje etter at hun hadde lagt seg, tidlig om morgenen eller under fjøsstellet. Informanten fortalte at hun ble truet til ikke å fortelle dette til noen

De mannlige informantene som opplevde overgrep, fortalte at overgrepene skjedde flere steder; i 3. etasje, i vaskekjelleren og på låven. Overgrepene skjedde i hovedsak på dagtid, og besto i berøring, onanering og suging. Men det ble også rapportert om forsøk på voldtekt. En fortalte at den som vekket en bestemt mannlig ansatt om morgenen, måtte suge vedkommende. Han fortalte også at han måtte ligge hos ham om ettermiddagen. Denne informanten sa at overgrepene skjedde jevnlig. Overgrepene ble koplet til trusler, for eksempel at hvis de ikke gjorde det, fikk de ikke mat. En av informantene fortalte at han ved en anledning fikk valget mellom fysisk avstraffelse og seksuelt overgrep. Informanten mente at han kunne tidfeste det første grove overgrepet til 4-5 års alder. Han husker at han hadde en penis i munnen, men er ikke sikker på hvem overgriperen var.

8.4.15 Tilsynsbesøk

Flere av informantene fortalte at de husket noen få tilsynsbesøk i løpet av den perioden de var på barnehjemmet. Det ble vasket og stelt og barna måtte kle seg pent og fikk beskjed om å si at de hadde det bra. Det var ingen som snakket enkeltvis med barna under tilsynet. En fortalte at tilsynet spiste sammen med barna. I møte mellom Fylkesmannen i Finnmark og tidligere barnevernssekretær

den 8. november 2001, ble det oppgitt at barnehjemmet i Korsfjorden ble besøkt en gang i året. Besøket varte en dag og en natt – tilpasset lokalbåten. Barnevernssekretæren opplyste at hun hadde god kontakt med betjeningen og at hun snakket med barna. Det ble ikke skrevet noen formell rapport fra disse besøkene. I brev til Sosialdepartementet datert 10.10.1967, fra daværende sosialsjef i Alta, heter det at sosialkontoret har god kontakt med styrerparet og at de derfor ”til en hver tid er orientert om barna og forholdene på heimen”. Sosialsjefen nevner også den nye vegforbindelsen som vil gjøre det atskillig enklere for sosialkontoret å besøke barnehjemmet. Av årsrapporten for barnehjemmet i 1975 går det fram at barnehjemmet har hatt regelmessig besøk av barnevernemnda.

8.4.16 Oppsummering og vurdering

Utvalget har fått beskrevet mangler ved den praktiske omsorgen ved Korsfjorden barnehjem. Disse synes spesielt å knytte seg til måltidene, der barna ved brudd på rutiner og regler ikke fikk mat. Det er også beskrevet enkeltepisoder, der barna måtte ligge uten dyne eller kunne bli vekket om natten for avstraffelse, slik at de ble frarøvet søvn. Flere av disse forholdene beskrives under punktet om emosjonell omsorg, neglekt og overgrep, men hendelsene kan også koples til det å ikke få dekket basale behov for mat, søvn, hvile etc. Å nekte barn mat og å rive dem ut av sengen etter at de har sovnet for natten, kan anses som alvorlig omsorgssvikt.

Informantene opplyser om mange plikter i forbindelse med husarbeid, fjøsstell og annet, plikter som dels har blitt opplevd som tyngende. Utvalget kan på bakgrunn av det foreliggende ikke konkludere med at slike plikter representerer alvorlig omsorgssvikt, særlig ikke fordi normene i samfunnet tidligere tilsa at barn skulle lære seg praktisk arbeid og samtidig gjøre nytte for seg.

Mange informanter har fortalt om mangler ved den emosjonelle omsorgen, og det er grunn til å tro at denne ikke har vært tilfredsstillende. De voksne var ofte ikke tilgjengelige for barna. Flere av informantene beskriver det som uaktuelt å gå til de voksne når de opplevde overgrep. De som gjorde det, ble heller ikke trodd. De voksne var ikke personer de kunne støtte seg til, selv om enkeltpersoner var omsorgsfulle.

Det er grunn til å anta at manglende tilsyn fra voksne gjorde det mulig for noen av de eldre barna å begå seksuelle overgrep overfor de yngre. På den annen side har fri lek vært ansett som positivt og utviklende for barn, slik at det normalt ikke vil dreie seg om alvorlig omsorgssvikt at barn får være sammen uten tilsyn i noen timer.

Flere beskrivelser vitner om omsorgssvikt, for eksempel tilfellet der et barn ikke fikk noen trøst etter at en av foreldrene døde. Dette gjelder også beskrivelser av hvordan barna ble avskåret fra kontakt med foreldre, sensurert på telefon og i brevkontakt. Barnas behov for tilknytning og det å ha tilgang til fortrolige voksne, ble ikke ivaretatt.

Når ansatte ikke reagerer på barns opplysninger om at de har vært utsatt for overgrep fra andre barn eller voksne, kan det innebære alvorlig omsorgssvikt. Det er flere informanter som har fortalt om slike tilfeller, og dersom dette er korrekt, er det svært alvorlig.

Utvalget har fått mange beskrivelser av fysisk avstraffelse, som slik de beskrives, er straffbare overgrep. Det er også beskrevet straffbare overgrep i form av innestegning i kjeller eller andre rom.

Flere informanter har fortalt om seksuelle overgrep begått av mannlige ansatte. Beskrivelsene omfatter mange former

for overgrep, fra berøring til voldtekt. Slik overgrepene er beskrevet, er de straffbare, også med mange års strafferamme. I tillegg kommer beretningene om seksuelle overgrep fra andre barnehjemsbarn, og i ett tilfelle fra en person i bygda som har hatt tilgang til barnehjemmet.

Når beskrivelsene legges til grunn, må utvalget konkludere med at barn har opplevd alvorlige mangler ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen ved Korsfjorden barnehjem. Barn har også blitt utsatt for fysiske overgrep av voldelig og seksuell art.

8.5 Tana guttehem i Tana kommune

8.5.1 Bakgrunnsopplysninger

Tana guttehem var eid av staten, men drevet av Norges Samemisjon (som fram til 1966 het Norges Finnemisjonsselskap).

I motsetning til de øvrige barnehjem som tok i mot både gutter og jenter, ble Tana Guttehem opprettet som et tilbud bare for gutter med tilpasningsvansker. I følge "Samenes Venn" nr. 6/64 kom initiativet fra barneverninspektør Thora Lund i Sosialdepartementet og

fra fylkets barnevernsnemnder. Sosialminister Gjærevoll var til stede ved den offisielle åpning i 1962. Institusjonen ble i flg. fylkeslegens medisinalmeldingen for 1970 avviklet som barnehjem i 1970 da den ble omdefinert som behandlingshjem og fra 1975 godkjent som barnepsykiatrisk behandlingshjem eid av Finnmark Fylkeskommune. Det var 8 plasser ved Tana guttehem. Bemanningen besto i 1962 av bestyrer, kokke og en assistent.

Utvalget har to informanter som har bodd på Tana guttehem. Begge er blitt intervjuet. Begge bodde på barnehjemmet ett års tid på midten og slutten av 1960-tallet.

8.5.2 Den praktiske omsorgen

Utvalget har ikke informasjon om at det var mangler ved den praktiske omsorgen, mat, klær etc. ved Tana guttehem.

8.5.3 Fritidsaktiviteter og plikter

Det er ikke opplyst noe om eventuelle plikter. Fritidsaktivitetene foregikk stort sett utendørs, uten deltakelse eller tilsyn fra voksne.

8.5.4 Tilgang på helsetjenester

En informant har opplyst at han en gang under oppholdet ble sendt til utredning ved et sykehus, og en annen gang til tuberkulosekontroll. Ut over dette har utvalget ikke opplysninger om helsetilbudet.

8.5.5 Skole og lekselesing

Tana guttehem hadde egen skole. En informant fortalte at mange av barna på skolen ikke kunne lese, og at det var mye bråk der. Lekser ble gjort uten noen hjelp fra voksne.

8.5.6 Den emosjonelle omsorgen

En informant har fortalt om tre ansatte kvinner som tok seg spesielt godt av ham, og alle tre tok ham flere ganger med hjem i helgene. Det er ikke framkommet noe negativt på dette punkt.

8.5.7 Neglekt og overgrep

En informant har fortalt at han ble utsatt for omfattende mobbing fra de eldre guttene på barnehjemmet. Mobbingen skjedde på skoleveien, ute og også på barnehjemmet, særlig under måltidene. Han ble oppfattet som ”jentete” og opplevde mobbingen som grusom. Ingen voksne grep noen gang inn mot mobbingen, heller ikke den som skjedde under måltidene, da det var voksne til stede.

Han har opplyst at han ble utsatt for gjentatte seksuelle overgrep fra tre eldre gutter i det året han bodde på barnehjemmet. Han ble tvunget til å suge penis eller å onanere dem. Overgrepene fant sted utendørs, enten i skogen eller like utenfor huset, eller innendørs i dusjen eller i kjelleren.

Videre har han fortalt at han ved en anledning ble utsatt for et seksuelt overgrep fra en ansatt, som bodde utenfor barnehjemmet. Overgrepet fant sted i vedkommendes leilighet, der overgriperen lå på en madrass på gulvet og ba intervjupersonen sette seg oppå ham. Hva som videre skjedde, står uklart for intervjupersonen. Han sier han må ha fortrenget det, men vet at han opplevde overgrepet som svært ubehagelig.

8.5.8 Tilsynsbesøk

Ingen av informantene husket noen tilsynsbesøk den tiden de var på barnehjemmet.

8.5.9 Oppsummering og vurdering

Utvalget har også for Tana guttehem få informanter. Det kan derfor ikke sies noe sikkert om omsorgssituasjonen generelt.

Utvalget har ikke grunnlag for å konkludere med at det vært noe å utsette på den praktiske eller emosjonelle omsorgen ved Tana guttehem.

Om manglede inngripen fra de ansatte overfor mobbing under måltider har vært vanlig og dermed representerer en form for omsorgssvikt, kan heller ikke antas. Utvalget har for spinkelt materiale til å kunne legge det til grunn. Ved de andre barnehjemmene er gjennomgående beskrevet en svært streng kustus i spisesituasjoner.

Opplysningene om gjentatte seksuelle overgrep fra eldre gutter kan tyde på at det har vært dårlig kontroll med guttenes aktiviteter i fritiden, men ikke tilstrekkelig til å konkludere med forsømmelse fra de ansvarlige. Det ene seksuelle overgrep fra en ansatt som er beskrevet, er et straffbart overgrep slik det beskrives.

Når en informants opplysninger legges til grunn, må utvalget konkludere med at det har forekommet seksuelle overgrep ved Tana guttehem.

8.6 Vårsol barnehjem i Vadsø (tidligere Nord-Varanger) kommune

8.6.1 Bakgrunnsopplysninger

Vårsol barnehjem var eid av Det Vestlandske Indremisjonsforbund. (Navneendring fra 2000 til Indremisjonsforbundet).

Vårsol barnehjem ble etablert i 1921 og hadde da 16 barn. I 1947 flyttet man inn i nye lokaler som var i bruk til 1978, da ennå en ny bygning sto ferdig. Barnehjemmet var i Indremisjonens eie fram til 1993 da Finnmark Fylkeskommune overtok institusjonen.

Antall barn har variert. Før krigen var det ca. 20 barn på Vårsol, mens det i 1972 var 15 barn.. Det har vært store svingninger i barnetallet og bl.a. i 1968 drøftet styret å legge ned institusjonen da barnetallet var nede i 5. Det framgår av budsjettforslaget for 1973 at man hadde en bemanning bestående av bestyrer, assistent, kokk og 3 hushjelper, samt en spesialarbeider med ansvaret for ett barn. I 1985 var antallet stillinger økt til 10,5 hvorav 5 stillinger skulle være bemannet av fagutdannet personale. I følge "Plan for Barneheimen "Vårsol" var det problematisk å skaffe fagutdannet personale. Institusjonen var da godkjent for 10 barn.

Utvalget har fem informanter fra Vårsol barnehjem, hvorav fire er blitt intervjuet. Alle har bodd der etter 1954. En av informantene bodde der i 15 år, to i 7 år og en i ett år. Vedkommende som ikke er intervjuet, bodde der i ca. 10 år fra 1953.

8.6.2 Den praktiske omsorgen

Barna bodde flere sammen på rommene, og det er ikke kommet fram noe negativt om boforholdene. Det var faste rutiner for måltider, hygiene mv. En informant opplyste at barna bare fikk brukte klær og sko. En annen fortalte at han fikk nye skisko og nye klær til konfirmasjonen.

8.6.3 Mat og måltider

Barna måtte be bordbønn før måltidene. En informant fortalte at det var mye dårlig mat på hjemmet, mye havregrynsvelling og aldri melk. En annen, som bodde der mye senere, fortalte at barna ble tvunget til å spise opp maten, også dersom silda var for salt eller melken var sur. Hun ble selv utsatt for tvangsforing, ved at kinnene hennes ble klemt sammen for at hun skulle svelge maten. En annen informant kunne ikke huske noen sanksjoner dersom maten ikke ble spist opp.

8.6.4 Fritidsaktiviteter og plikter

De eldste barna måtte hjelpe til ved måltidene, men andre plikter er ikke beskrevet. Barna hadde det fritt og kunne være mye ute uten voksne som fulgte med. Det var et fint lekerom på Vårsol med mange leker, noe som var populært blant andre barn i bygda.

8.6.5 Skole og lekselesing

En informant opplyste at han ikke klarte å følge med på skolen, og han prøvde gjennom alle år å gjøre seg så usynlig som mulig. Han opplevde at lite ble gjort for å gjøre noe med hans læringsproblemer, men som 11-12 åring ble han sendt

til Harstad for å bli testet. Han var senere ett år på et annet barnehjem i Finnmark.

Tre informanter som gikk på skole på 1950-tallet, husker ikke at de fikk noen hjelp ved lekselesing eller annen oppfølging fra ansatte i forhold til skole. En som gikk på skole på 1960-tallet, fortalte at en ansatt som skulle påse at leksene ble gjort riktig, banket henne i hodet med fingerknoken når hun ikke fikk alt til.

8.6.6 Tilgang på helsetjenester

En informant fikk en skjelettsykdom som barn, men denne ble ikke oppdaget på barnehjemmet. Dette medførte at han ikke fikk gjennomført et inngrep i hofte i tide, noe som medførte smerter i ettertid.

Informanten som opplyste at han måtte bruke for små sko, mente han fikk problemer med føttene på grunn av dette, noe som førte til at han som voksen måtte opereres.

Flere av informantene opplyste at de ble sengevætere mens de bodde på barnehjemmet.

8.6.7 Den emosjonelle omsorgen

Flere av informantene har positive minner knyttet til enkelte ansatte eller studenter som hadde praksis. Det hendte barna ble tatt på fanget. En informant beskrev bestyrerinnen som "ei kjempedame", snill, men streng.

Det synes å ha vært lagt til rette for at barna skulle kunne holde kontakten med familie i den utstrekning foreldre og besteforeldre hadde anledning til å komme på besøk. De av intervjupersonene som hadde søsken, har vært plassert sammen med dem. En informant opplevde imidlertid at hennes lillesøster plutselig ble borte uten at hun hadde blitt forberedt på dette. Hun fikk så vite at hun var blitt bortadoptert, og ble veldig lei seg. Hun fikk ikke kontakt med søsteren før hun selv tok initiativ til dette da hun var 16 år.

En informant opplevde at han ble mobbet gjennom alle årene på barnehjemmet, også på skolen. Han var alles "hakkekylling" og opplevde aldri at noen voksne grep inn mot mobbingen.

En informant hadde en bestemor som kom på besøk hver 14. dag, og som var den som fulgte opp i forhold til skole, og som tok affære da det kom fram at barnet ble utsatt for seksuelle overgrep.

8.6.8 Neglekt og overgrep

Alle informantene har fortalt at barna måtte sitte innelåst i mørket i kjelleren som straff. Det ble også hyppig truet med slik straff. En fortalte at hun en gang ble glemt i kjelleren, og at hun etter mange timer kom seg ut ved å klatre opp på et skap og kripe ut gjennom en liten luke. Hun hadde ikke fått komme på toalettet mens hun satt der, og hadde tisset seg ut. Hun fikk da juling på grunn av dette.

En som var sengevæter, fortalte at han måtte ned i mørkekjelleren når han hadde tisset i sengen. Han begynte da å legge seg under senga for at ikke sengetøyet skulle bli vått.

8.6.9 Fysisk avstraffelse

Alle informantene har fortalt at de ble utsatt for fysisk avstraffelse på Vårsol. Barna ble slått i ansiktet med flat hånd, og på "blanke messingen", både med flat hånd og med ris. Mørkekjelleren ble ofte brukt når noen skulle få "juling". Det er fortalt at det noen ganger ble brukt en kjepp til å slå med over baken. Det hendte at de andre barna måtte se på når noen fikk bank. En ansatt brukte å legge barna over toalettet med baken bar, og så slå. En forteller at det hendte at de ble blodige og stripe i baken, og at skammet seg for å delta i gymnastikk eller svømming før skadene var leget.

Det kunne også gis kollektiv straff dersom det ikke var klart hvem som hadde gjort noe galt. Noen ganger ble flere av guttene sammen tatt med til hønsehuset, der de ble beordret til å trekke ned buksene og stille seg på rad. De ble banket til det kom en tilståelse. Andre ganger kunne de bli kommandert til å legge hendene på en ovn som sto der, og så ble de slått over fingrene med en stokk.

En annen straffemetode var å ta barna i øret og så løfte opp, slik at "det knaket i hele hodet". Det forekom også at en ansatt tok tak i huden rett over øret og dro barnet med seg ned i kjelleren.

En gang en gutt "slapp en fis" under bading, måtte de to guttene som da ble badet, inn i den mørke kjelleren der de ble spylt med kaldt vann fra vannslangen.

Det var 2-3 ansatte som opplyses å ha brukt fysisk avstraffelse.

8.6.10 Seksuelle overgrep

Fire informanter har fortalt at de ble utsatt for seksuelle overgrep mens de bodde på barnehjemmet.

En informant opplevde det som et overgrep å bli vasket grundig i skrittet av en kvinnelig ansatt helt til han var 11-12 år. Vaskingen skjedde i kjelleren, under bading.

Tre av informantene opplyser at de ble utsatt for seksuelle overgrep av mannlige ansatte, to forskjellige personer.

En fortalte at en ansatt tok med seg en gutt om gangen inn i badstuen, og der inne lærte dem svært nøye hvordan de skulle vaske penis, mens gutten satt på fanget til vedkommende.

En fortalte at hun var 5 år gammel da hun første gang ble utsatt for seksuelt overgrep av den samme ansatte. Hun ble tatt med ned i kjelleren, der hun trodde hun skulle få ris for noe hun hadde sagt. I stedet måtte hun beføle hans penis til han fikk utløsning, samtidig som han "grafset" på hennes kjønnsorgan. Vedkommende forgrep seg på henne på samme måte flere ganger, både i kjelleren, på vaskerommet og på et kontor. Vedkommende hjalp henne også å "vaske" seg nedentil på måter som innebar overgrep, slik de beskrives.

En informant fortalte at han i det året han var på barnehjemmet (5-6 år gammel), flere ganger ble utsatt for svært grove seksuelle overgrep av en mannlig ansatt. Han

opplyste at vedkommende hentet ham ut av senga etter leggetid, tok ham med i kjelleren og voldtok ham analt og oralt. I følge opplysningene skjedde noen slike overgrep også i informantens seng. Overgrepene var svært smertefulle, og informanten ble truet til å tie om disse.

En informant som ikke selv ble utsatt for seksuelle overgrep, har fortalt at de eldre guttene voldtok flere av jentene ute i skogen i nærheten av barnehjemmet. De yngste jentene kunne være 9-10 år gamle. Han var selv med på dette, og guttene holdt vakt for hverandre under overgrepene. Noen av jentene var særlig utsatt for disse overgrepene. Også yngre gutter ble utsatt for overgrep ved at de ble onanert av de som var eldre. Det var lite tilsyn med hva barna foretok seg i fritiden. Det var også mye slossing mellom barna, der det gjaldt å hevde sin "plass i flokken".

8.6.11 Tilsynsbesøk

En informant husker at en tilsynsperson var på besøk, og at vedkommende snakket med henne. Hun turte ikke fortelle noe om de seksuelle overgrepene hun ble utsatt for. De øvrige kan ikke huske noen tilsynsbesøk.

8.6.12 Oppsummering og vurdering

Utvalget kan ikke på bakgrunn av de opplysninger som foreligger, legge til grunn at det var mangler ved den praktiske omsorgen. At barna fikk brukte klær og det ene eksempelet på bruk av for små sko, er ikke tilstrekkelig til en antagelse om at det generelt var alvorlige mangler på dette område. Den beskrevne tvangsforingen er et utslag av dårlig omsorg, men det kan ikke antas at det har vært en gjennomgående praksis ut fra det materiale utvalget har tilgang til.

Flere av informantene har fortalt om enkelte ansatte som tok seg godt av dem og viste dem god omsorg og varme. Det har også vært lagt til rette for kontakt med barnas familier.

Barns mobbing av hverandre skjer erfaringsmessig oftest når ingen voksne er til stede, og utvalget kan ikke legge til grunn at ansatte som regel har latt være å gripe inn dersom de har vært vitne til at noen har blitt mobbet.

Utvalget må på bakgrunn av de opplysninger som er framkommet, legge til grunn at noen av de ansatte har praktisert fysisk avstraffelse på Vårsol barnehjem. Slik avstraffelsen beskrives, representerer den til dels alvorlige overgrep og straffbare forhold. Juling på baken med buksene nede og slag som fører til blodsuttreddelse er eksempler på overgrep. Også den psykiske belastningen ved å måtte være vitne til overgrep, representerer overgrep. Det samme er innestegning, som blir ekstra graverende når det skjer i mørke kjellere. Spyling med kaldt vann er også et voldelig overgrep.

Ansattes seksuelle overgrep slik de er beskrevet, er straffbare og til dels svært alvorlige. Noen av hendelsene ligger i grenselandet mellom hygiene og overgrep, men det er også beskrevet forhold som normalt medfører svært strenge straffereaksjoner.

Når informantenes beskrivelser legges til grunn, må utvalget konkludere med at det har forekommet overgrep av seksuell og voldelig art ved Vårsol barnehjem. Selv om det foreligger opplysninger om innelåsing og et eksempel på tvangsmating, er utvalgets materiale for spinkelt til å kunne konkludere med alvorlige mangler ved omsorgen.

9. LIVET I ETTERTID

Det kan være vanskelig å fastslå hvor store konsekvenser de vonde opplevelsene fra barnehjemmet har hatt for informantene. Mange kom fra hjem med alvorlig omsorgssvikt, og mange har hatt vonde erfaringer i livet sitt også etter barnehjemsoppholdet. Forhold som lengden på barnehjemsoppholdet, alder, tilgang på omsorgsfulle voksne og hvilke typer krenkelser de opplevde, spiller også inn. Et barns individuelle sårbarhet, personlighet, og temperament er også av betydning.

Mange av barnehjemsbarna, og spesielt de som har opplevd grove krenkelser, har klart gitt uttrykk for at dette har preget dem i senere i livet. Mange har fortalt at de føler skam og mindreverdighet i forhold til andre, at de ikke stoler på andre og at de ikke klarer intimiteten i et parforhold. Noen har klart seg relativt bra i den forstand at de har vært i jobb og har etablert egen familie. Noen av informantene takket ektefellen for at de "hadde klart seg". Andre har tilbrakt mye av sitt voksne liv som pasienter i psykiatrien. Påfallende mange av informantene har slitt med ulike psykiske problemer, og mange er i dag uføretrygdet av samme grunn. Mange har også slitt med rusproblemer. Av de informantene som har opplyst dette, er det om lag en tredel som har fortalt at de har vært til behandling i psykiatrien og/eller for rusproblemer. Om lag en fjerdedel har opplyst at de er helt eller delvis uføretrygdet i dag. Flere av informantene som kun har innlevert skriftlig materiale, har ikke gitt opplysninger om dette.

Skammen over å være et barnehjemsbarn har gått igjen i fortellingene, og mange har fortalt at de har skjult dette i mange år for sine nærmeste. De har ikke klart snakke med noen om de vonde minnene de bærer på. Flere av dem som bodde over lengre tid på barnehjem har fortalt om dårlig selvfølelse gjennom hele livet. Noen har forsøkt å kompensere for dette ved å "bevise" sin verdi gjennom utdanning og arbeid, mens andre igjen har beskrevet at de har forsøkt å gjøre seg "usynlige" for omverdenens blikk.

For enkelte informanter synes livet å ha endret seg dramatisk til det verre som en direkte følge av opplevelsene på barnehjemmet. En beskrev seg selv seg som en glad gutt med mange venner før oppholdet, men at han etter oppholdet hvor han ble utsatt for omfattende seksuelle overgrep, isolerte seg helt. En annen fortalte at han under flere års opphold på barnehjemmet aldri fikk hjelp for sine store lese- og skrivevansker, og at dette medførte store problemer i arbeidslivet senere.

Problemer med nærhet og intimitet til andre har også vært gjennomgående. En fortalte at han føler skyld fordi han ikke klarer å føle nærhet til sin nærmeste familie. Flere av kvinnene som har opplevd seksuelle overgrep har fortalt at de senere i livet har hatt store problemer med å forholde seg til menn. Andre har fortalt at de som foreldre har tatt seg selv i å bruke de samme oppdragelsesmetoder som de opplevde på barnehjemmet.

For utvalget synes det klart at de fleste av informantene har slitt senere i livet som følge av negative erfaringer fra barnehjemstiden.

-

10. FORSLAG TIL OPPFØLGING

Som det framgår av denne rapporten, har utvalget konkludert med at det ved barnehjem i Finnmark har forekommet alvorlige mangler ved omsorgen og fysiske overgrep av seksuell og voldelig art.

Utvalgets mandat omfatter ikke spørsmål om en videre oppfølging fra kommunenes side. Utvalget tillater seg likevel å anbefale at man også i Finnmark følger opp de tidligere barnehjemsbarna ved å etablere en erstatningsordning basert på de samme prinsipper som "Stavanger-modellen". Dette vil innebære en mulighet for den enkelte til å søke om erstatning basert på søkerens egenerklæring. Disse sakene bør kunne avsluttes på en verdig og god måte ved at det offentlige tar et ansvar for de feil, forsømmelser og overgrep som har skjedd. Her må også tilsynsmyndighetenes mangelfulle innsats vektlegges.

Alle kommunene og Finnmark fylkeskommune bør være med på ordningen. Det vil være en fordel med en samlet behandling av søknadene.

De kommuner som har tatt sitt ansvar etter barnevernloven alvorlig og sørget for omsorgsovertakelse der det var nødvendig, vil kunne risikere å måtte betale forholdsvis mer i erstatning enn de kommuner som har "latt det skure og gå". De kommuner som har hatt svak kompetanse og manglende innsats innenfor barnevernet vil kunne slippe unna med få eller ingen erstatningssøknader. Etter utvalgets oppfatning bør Staten bidra med en viss økonomisk kompensasjon overfor kommunene, både for å unngå slike skjevheter og at noen kommuner vegrer seg for å være med på ordningen på grunn av svak økonomi.

Sluttord

Til slutt må det nok en gang understrekes at utvalget på grunn av mandatet og et forholdsvis begrenset antall informanter, ikke har fått det fulle og hele bilde av livet på barnehjemmene. Når det er overgrep og omsorgssvikt som er i fokus, vil det mørke og vonde dominere beskrivelsene. Det er likevel mange som har fortalt om ansatte som gjorde alt de kunne for at barna skulle ha det bra, og som informantene fortsatt husker med glede. For få ansatte, mangel på fagpersonale og knappe ressurser var trolig medvirkende årsaker til at overgrep og omsorgssvikt kunne skje.

LITTERATUR

- Benneche, Gerd (1983): Barnevernet i Norge. Universitetsforlaget, Oslo
- Haugli, Trude (1998): Samværsrett i barnevernssaker. Universitetsforlaget, Oslo
- Granskingsutvalget for Oslo
- Granskingsutvalget for Rogaland
- Granskingsutvalget for Kristiansand
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. *World Health Organization Monograph* (Serial No. 2).
- Bowlby, John (1953) *Child care and the growth of love*. London: Pelican.
- Erikson, E. H (1975): *Barnet och samhället*. Natur och Kultur, Borås.
- NOU 2004: 23. *Barnehjem og spesialskoler under lupen*. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945–1980.
- Ingjerd Tjelle "Omsorg og overgrep" Nordnorsk Forlag 2005 (ISBN 82-92183-19-1)

Sosialdepartementets rundskriv:

- Sosialdepartementets rundskriv nr. 2 «Om Barnevernet».
- Sosialdepartementets rundskriv nr. 4 «Barneverninstitusjonene».
- Sosialdepartementets rundskriv nr. 5 av 13.06.54 «Om fosterbarn og fosterheimer».
- Sosialdepartementets rundskriv nr. 16.

Forskrifter:

- Sosialdepartementets «Forskrift for barneheimer» av august 1954. «Barnehjemsforskriften».
- Sosialdepartementets forskrift «Bestemmelser om tilsyn med barnevernarbeidet i fylkene og instruks for barnevernsekretærene» av 12.03.57. «Tilsynsforskriften».

Annet:

- Barne- og Likestillingsdepartementet (2006): Veileder om kommunale granskinger av barnehjem og spesialskoler for barn med adferdsvansker.

